

**LAPSEN HYVINVOINNIN KEHYKSET LASTENSUOJELUN
SIJAISHUOLLOSSA**

Minna Mäyrä

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Jyväskylän yliopisto

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Kevät 2020

TIIVISTELMÄ

LAPSEN HYVINVOINNIN KEHYKSET LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLLOSSA

Minna Mäyrä

Sosiaalityön Pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto/ Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Ohjaaja: YTT Sirkka Alho

Kevät 2020

75 sivua

Tutkimusaiheeni sijoittuu lastensuojelun sijaishuollon kentälle. Olen tutkinut, millä tavoin sosiaalityöntekijät puhuvat lasten hyvinvoinnista ja heidän toimijuudestaan. Tutkimukseni teoreettisena viitekehyksenä sovelsin Pauli Niemelän (2019, 218) systeemiteoreettista hyvinvointikäsitystä. Siinä toiminnallisuus ymmärretään hyvinvoinnin ulottuvuutena. Käytin tutkimuksessani Tampereen yliopiston Tietoarkistosta (FSD) tutkimuskäyttöön saatua valmista aineistoa, jossa on haastateltu sijaishuollon sosiaalityöntekijöitä lapsen edun toteutumisesta sijaishuollossa ja lastensuojelun prosessissa.

Analysoinnissa käytin teoriaohjaavaa kehysanalyysiä. Kehysanalyysistä valitsin käsitteiksi kehyksen ja roolin. Rooleja tarkastelin sosiaalityöntekijän tuottamien käsitysten näkökulmasta. Analysoinnin tuloksena löytyi kahdenlaisia kehyksiä, jotka nimesin perustarpeiden kehyksiksi ja lapsen hyvinvointiin välillisesti vaikuttaviksi kehyksiksi. Perustarpeiden kehykset koostuvat neljästä kehyksestä, jotka saivat nimekseen turvallinen arki, suhteet läheisiin, arvostus ja kunnioitus sekä luottamus. Lapsen hyvinvointiin välillisesti vaikuttavat kehykset koostuvat myös neljästä kehyksestä ja ne saivat nimekseen valta, mahdollistaminen, tunteet ja hylkääminen. Nämä osoittautuivat erittäin mielenkiintoisiksi ja ratkaisevalla tavalla merkitykselliseksi lapsen hyvinvoinnille. Vaikutus saattoi olla hyvinvointia alentava tai kohentava. Merkittävää oli, että näiden kehysten sisältöön lapsi ei voi itse vaikuttaa. Välillisesti hyvinvointiin vaikuttavat kehykset voivat limittyä myös muiden hyvinvoinnin kehyksien kanssa.

Tutkimukseni osoitti lasten toimijuuden olevan usein vaatimatonta ja pienimuotoista. Se näyttäytyi passiivisuutena ja aiheutti aikuisissa hämmennystä ja epä tietoisuutta. Samankaltaisia tunteita aikuisissa herätti hiljainen toimijuus. Tällöin lapsi kieltäytyi jostain sellaisesta, mikä olisi aikuisen mielestä ollut lapsen edun mukaista. Lapsi osoittautui kuitenkin usein aktiiviseksi toimijaksi tiedon tuottamisessa. Lapsi sai siis itse kertoa asioistaan ja häntä kuultiin. Tutkimukseni mukaan sosiaalityöntekijät pyrkivät paineistetussakin tilanteessa kuulemaan lasta ja käyttivät tietoja suunnitellakseen lapsen palveluja.

Tutkimukseni perusteella syntyi näyttöä siitä, että sosiaalityöntekijät huomioivat lapsen hyvinvoinnin erityisen hyvin olemisen- ja tekemisen tasoilla, mutta omistamisen taso jäi vähäisemmälle huomiolle. Myös toiminnallisuuden ja hyvinvoinnin ulottuvuudet tulivat varsin kattavasti huomioiduksi. Ongelmakeskeiseksi sanottu sosiaalityö ei tämän tutkimuksen perusteella ole todenmukainen väite, vaan sosiaalityöntekijät tunnistavat hyvinvointia varsin hyvin ja työskentelevät sijaishuollossa aktiivisesti lasten hyvinvoinnin edistämiseksi.

Asiasanat: Lastensuojelu, toimijuus, hyvinvointi, kehysanalyysi (YSA)

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	5
2 LAPSI TOIMIJANA LASTENSUOJELUSSA.....	7
3 HYVINVOINTI.....	13
3.1 Hyvinvointi mikrotasolla.....	13
3.2 Toiminta hyvinvoinnin ulottuvuutena.....	15
3.2 Toiminnasta toimijuuteen.....	17
3.5 Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat tiivistetysti.....	21
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN JA METODOLOGINEN PERUSTA.....	23
4.1 Tutkimusasetelma.....	23
4.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys.....	24
4.3 Kehysanalyysi lähestymistapana ja analyysimenetelmänä.....	24
4.3.1 Erving Goffman ja kehysanalyysi.....	24
4.3.2 Kehysanalyysi ammatillisen toiminnan analyysimenetelmänä.....	26
4.3.3 Kehysanalyysi omassa tutkimuksessani.....	28
4.4 Aineisto.....	30
4.5 Aineiston analyysi ja sen vaiheet.....	31
4.6 Eettisiä näkökulmia.....	32
5 HYVINVOINNIN KEHYKSET.....	35
5.1 Perustarpeiden kehykset.....	35
5.2 Turvallinen arki.....	36
5.3 Suhteet läheisiin.....	38
5.4 Arvostus ja kunnioitus.....	40
5.5 Luottamus.....	42
6 HYVINVOINTIIN VÄLILLISESTI VAIKUTTAVAT KEHYKSET.....	45
6.1 Välilliset kehykset.....	45
6.2 Valta.....	46
6.3 Hylkääminen.....	48
6.4 Mahdollistaminen.....	50
6.5 Tunteet.....	53
7 SOSIAALITYÖNTEKIJÄN ROOLIT KEHYKSISSÄ.....	56
8 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	59
9 POHDINTA.....	65
LÄHTEET.....	68

KUVIOT

KUVIO 1 Lapsen tiedollisen toimijuuden kehät

KUVIO 2 Tutkimukset teoreettiset lähtökohdat

KUVIO 3 Perustarpeiden kehykset

KUVIO 4 Välilliset kehykset

KUVIO 5 Limittyvät kehykset sosiaalityöntekijän roolien näkökulmasta

KUVIO 6 Lapsen hyvinvoinnin kehykset

KUVIO 7 Kolmipallukkamalli

TAULUKOT

TAULUKKO 1 Lapsia koskeva hyvinvointitieto ja lasten tuottama hyvinvointitieto

TAULUKKO 2 Toiminnallisuus hyvinvointina

TAULUKKO 3 Tutkimusasetelma

TAULUKKO 4 Sosiaalityöntekijän roolit

1 JOHDANTO

Tämä laadullinen sosiaalityön tutkimus sijoittuu yhteiskuntatieteellisen hyvinvointitutkimuksen kentälle. Se kiinnittyy lastensuojelun sosiaalityöhön ja sen käytäntöihin. Mielenkiintoni aiheeseen on herännyt työskennellessäni sosiaalityöntekijänä. Sosiaalityö ja erityisesti lastensuojelu ovat saaneet osakseen viimevuosina paljon negatiivista huomiota sekä palstatilaa mediassa. Uutisoinnin perusteella vaikuttaa siltä, että sosiaalityötä tehdään huonosti ja lapsen sekä perheiden hyvinvointi ovat unohtuneet. Sosiaalityötä pidetään usein myös ongelmakeskeisenä. Kokemuksieni mukaan asiakkaiden tunne liittyy usein siihen, että sosiaalityössä puhutaan paljon ongelmista. Samaan aikaan perheen sekä lapsen voimavarojen huomioiminen saa vähäisemmän roolin keskustelussa. Onko todella näin ja onko lapsella roolia oman asiansa käsittelyssä ja kuullaanko häntä? Tutkimustehtäväni on tarkastella, miten sosiaalityöntekijät puhuvat lasten hyvinvoinnista. Ennakoajatukseni on, että puhe ja verkostossa käyty keskustelu keskittyy enemmänkin ongelmakeskeisesti lapsen ja perheen haasteisiin, kuin hyvinvointiin ja toimijuuteen.

Sosiaalityöntekijän eettinen velvollisuus on huomioida asiakas osana perhettä, yhteisöä sekä yhteiskuntaa. Yhtä lailla on huomioitava asiakkaan elämäntilanteeseen ja elämänpiiriin liittyvät asiat, jotka tukevat hänen selviytymistään ja elämänlaatuaan. Sosiaalityöntekijän tulisi huomioida kaikki ne asiat, jotka vaikuttavat asiakkaan arkeen ja elämään. (Heikkinen 2017, 18.) Tässä tutkimuksessa ymmärrän ihmisen toimivana olentona, jonka hyvinvointi ja elämänlaatu koostuu luvussa kolme tarkemmin kuvaamani toiminnan teorian mukaisena. Ihminen todellistuu fyysisenä olentona, mutta sen lisäksi myös psyykkisenä, henkisenä ja sosiaalisena yhteiskunnan olentona. Tässä tutkimuksessa käsittelen hyvinvointia ainoastaan mikrotasolla. (Niemelä 2006, 68–69.)

Tutkimukseni toisessa luvussa kuvaan lapsen toimijuutta lastensuojelussa, lapselta saatua tietoa, sekä niiden merkitystä ja erityistä luonnetta. Tässä luvussa haluan perustella sitä, miten tärkeää lastensuojelutyössä on kiinnittää huomiota lapseen ja kuulla mitä hänellä itsellään on sanottavana. Kolmannessa luvussa lähestyn tarkemmin hyvinvointia toiminnan ja toimijuuden näkökulmasta. Tutkimukseni teoreettisena viitekehystenä on Pauli Niemelän (2009, 218) systeemiteoreettinen kuvaus toiminnallisuudesta hyvinvoinnin osa-alueena. Esittelen myös tutkimukseni kannalta merkittäviä lasten toimijuutta kuvaavia aikaisempia

tutkimuksia. Neljännessä luvussa esittelen tutkimukseni metodologisen perustan sekä avaan kehysanalyysia lähestymistapana ja analyysimenetelmänä. Viidennessä ja kuudennessa luvussa esitän tutkimuksen tuloksia. Seitsemännessä luvussa tulkitsen sosiaalityöntekijän rooleja kehyksissä. Johtopäätökset tiivistän lukuun kahdeksan. Viimeisessä luvussa pohdin tutkimuksen tekemisen prosessia ja esittelen sen pohjalta syntyneitä jatkotutkimusaiheita.

2 LAPSI TOIMIJANA LASTENSUOJELUSSA

Lastensuojelussa työskennellään usein laajan verkoston parissa. Monilla verkostoon kuuluvista on käsitys lapsen hyvinvoinnista, mutta myös lapsen arkiympäristön haasteista ja mahdollisista hyvinvoinnin vajeista. Jotta sosiaalityöntekijä pystyisi tekemään lasta koskevia ratkaisuja, hänellä tulisi olla kokonaisvaltainen kuva lapsen tilanteesta. Yhdistyneiden kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimus on yleissopimus. Sopimuksen 12 artiklan mukaisesti lapsella pitää olla mahdollisuus ilmaista oma mielipiteensä häntä koskevassa asiassa. Tässä tulee kuitenkin huomioida hänen ikänsä ja kehitystasonsa. Oikeudellisissa ja hallinnollisissa asioissa lasta kuullaan joko suoraan tai hänen edustajansa välityksellä. (YK:n yleissopimus Lapsen oikeuksista.) Lastensuojelua määrittävä lastensuojelulaki ohjaa lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden kuulemaan lasta asiassaan ja erityisesti huomioimaan lapsen mielipiteet ja toivomukset. Myös hallintolaki ohjaa kuulemaan yli 12 vuotiasta lasta itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. (LsL 417/2007, 5§; Hallintolaki 2003/434, 34§.)

Lasten hyvinvointia on tutkittu useilla tieteenaloilla. Tieteenaloista riippuen hyvinvointikäsitteen sisältö ja olemus ovat määrittyneet eri tavoin. Sosiaalityöhön kiinnittyvässä lasten hyvinvointia koskevassa keskustelussa on määrittelyn keskiöön nostettu tiedon subjekti. Tällä tarkoitetaan sitä, että kiinnitämme huomiota siihen, antaako lapsi itse tiedon vai joku hänen asiassaan mukana oleva aikuinen. Kyse on siitä, millainen asema lapsen tuottamalle tiedolle annetaan. Tieto voi olla lapsia koskevaa tai lasten tuottamaa. Lapsia koskeva tieto on aikuisten tuottamaa tai muulla tavoin aikuislähtöistä tietoa. (Helavirta 2011, 17–18.) Sekä lapsia koskeva että lasten tuottama tieto voi olla lasten hyvinvointia kuvaavaa. Susanna Helavirta (2011) on jäsenellyt yhteiskuntatieteellisessä väitöskirjassaan lapsia koskevaa hyvinvointitietoa ja lasten tuottamaa hyvinvointitietoa tiedon subjektin, tiedon tuottamisen, tiedon sisältöjen ja tiedon olemuksen perusteella. Jäsentelyn pohjalta on nähtävissä, millaisia ominaispiirteitä ja eroavaisuuksia näillä tiedoilla on.

TAULUKKO 1 Lapsia koskeva hyvinvointitieto ja lasten tuottama hyvinvointitieto
(Helavirta 2011, 39–40).

	Lapsia koskeva hyvinvointitieto	Lasten tuottama hyvinvointitieto
Tiedon subjekti	*aikuinen (vanhempi, viranomaihen)	*lapsi
Tiedon tuottamisen tavat	*tilastolliset menetelmät hallitsevia *laadulliset menetelmät toissijaisia	*laadulliset menetelmät (mm. haastattelut, päiväkirjat, valokuvat) hallitsevia *tilastolliset menetelmät toissijaisia
Tiedon sisällöt (mitä tietoa koskee)	*ennakkoon määriteltyjä *hyvinvoinnin ulkoiset olosuhteet *elinolot *palvelutarpeet	*aineistosta nousevaa *kokemukset *merkitykset *tunteet *arki
Tiedon luonne tai olemus	*yleiskatsauksellista *yleisyyttä/keskimääräisyyttä mittaavaa *staattista *kontekstista riippumaton *moraalista	*yksityiskohtaista *ei mitattavissa olevaa *dynaamista *kontekstuaalista *ristiriitaista *moraalista

Helavirran (2011, 39-40) laatimasta taulukosta on luettavissa, miten lapsia koskeva hyvinvointitieto eroaa lasten itsensä tuottamasta hyvinvointitiedosta. Oman tutkimukseni kannalta on syytä kiinnittää erityisesti huomiota siihen, kuka on tiedon subjekti ja millaista tiedon sisältö on. Toivon löytäväni aineistostani paljon sellaista puhetta, joka kertoo sosiaalityöntekijän tulkitsemana, mitä lapsen itsensä tuottama hyvinvointitieto kertoo. Tiedostan, että lastensuojelussa käytettävissä oleva tieto voi olla sekä lapsia koskevaa hyvinvointitietoa, että lasten tuottamaa. Lapsia koskevaa tietoa saadaan lapsen vanhemmilta, mutta myös muilta toimijoilta. On huomioitava, että tieto voi olla hyvinkin valikoitunutta ja tulkittua. Lisäksi

on kiinnitettävä huomiota siihen, että tieto ei milloinkaan synny tyhjiössä ja on aina yhteiskuntaan, aikaan ja tilaan kiinnittyvää (Helavirta 2011, 19).

Kun tarvitsemme lapsesta ja hänen ajatuksistaan tietoa, on tarpeellista pohtia omaa käsitystä lapsista ja lapsuudesta. Ihmiskäsitys vaikuttaa siihen, millaisena näemme lapsen ja lapsuuden. Yhteiskunnassa lapsi on perinteisesti nähty aikuisen toiminnan kohteena, jota osoittaa esimerkiksi käyttämämme termit, kuten kasvattaa, hoitaa ja opettaa. Lapsen näkökulma jää siis puuttumaan, vaikka lastensuojelun kontekstissa lasta on kuultava asiassaan. (Karlsson 2005, 173–175.) Työntekijän tulee tiedostaa omat lapsuutta ja lapsen kehitystä koskevat teorit sekä taustaoletukset, koska muuten on vaarana että työskentely ei tavoita lapsen autenttista näkökulmaa (Karlsson 2012, 36).

Lapsilta saatava tieto voi olla hyvin moninaista ja siksi onkin pohdittava miten ja millaisin keinoin pyrimme tietoa saamaan. Tietoa voidaan kerätä erilaisiin tarkoituksiin, mutta tarkoituksena voi olla myös lapseen vaikuttaminen. Liisa Karlsson (2005) kuvaa kasvatustieteellisen tutkimusalan artikkelissaan erilaisia toimintatapoja liittyen lapsilta kysyttäviin tietoihin. Itseään vahvistava toimintatapa on sellaista, jossa kysyjä poimii lapsen puheesta ne asiat, jotka tukevat hänen omia näkemyksiään. Hän etsii siis vahvistusta omille mielipiteilleen. Vaikuttamaan pyrkivää toimintatapaa käyttäessä kysyjä pyrkii vaikuttamaan lapsen mielipiteeseen, kehittämään häntä tai toimintatapaansa. Lapselle esitetään usein paljon kysymyksiä, joilla pyritään vaikuttamaan lapsen ajattelutapaan, kiinnitetään huomiota lapsen kykyihin ja erityisesti niiden puutteisiin. Lapsi nähdään tällöin siis toiminnan kohteena. Vastavuoroisessa, kohtaavassa ja osallistavassa toimintakulttuurissa aikuinen on kiinnostunut lapsen ajatuksista ja siitä mihin lapsen kertomat asiat perustuvat. Kohtaava ja aito keskustelu on vastavuoroista, jolloin molemmilla on aktiivinen rooli, molemmat ovat osaavia ja luovia toimijoita. (Emt., 173,179–181.)

Johanna Hurtig (2006) käyttää käsitettä ”lasten tieto” kuvaamaan lasten oikeutta osallisuuden sosiaalityön tiedontuotannossa. Lapsella tulee olla mahdollisuus tuottaa tietoa ajatuksistaan, kokemuksistaan ja odotuksistaan. Jos tämä ei toteudu, ei toteudu myöskään lapsen osallisuus ja aktiivinen toimijuus. (Emt.,167.) On huomioitava, että lapselle ei ole luontaista olla haastateltava tai muuten haastattelun omaisessa tilanteessa. Tällaisessa tilanteessa aikuinen on usein aloitteellinen keskustelussa ja johdattelee keskustelua eteenpäin. Keskustelu voi olla väkinäistä tiedon lypsämistä ja lapsi vastaa monipolvisiinkin kysymyksiin yhdellä

tai kahdella sanalla. Koska aikuisella on tilanteessa valta-asema, ei lapsi useinkaan ota puheeksi ehkä mielessään olevia tärkeämpiä asioita. Onkin syytä pohtia, olisiko parempi antaa lapselle mahdollisuus kerronnallisuuteen ja kuulla mitä hänellä on sanottavanaan leikkiessä tai muun toiminnallisuuden avulla. (Karlsson 2012, 45–46.)

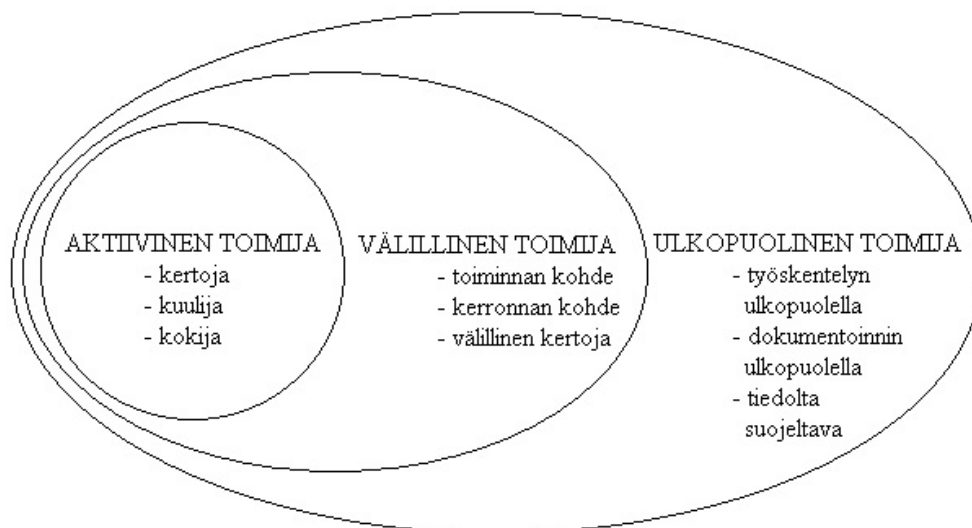
Lastensuojelun asiakirjoja on käytetty useiden tutkimusten aineistona tutkiessa lasten näkymistä asiansa käsittelyssä ja lapsen äänen huomioimista. Rudi Roose, Andre Mottart, Nele Dejonckheere, Carol van Nijnatten ja Maria De Bie (2009) havaitsivat tutkimuksessaan, että vaikka sekä lapsen että aikuisen näkökulma asiaan tulisi kirjata, näin ei kuitenkaan todellisuudessa ole. Mitä pienemmästä lapsesta oli kyse, sitä äänettömämmäksi hän dokumenteissa muuttui. Tutkijat huomasivat, että lapsen vanhemman näkökulma välittyi erityisesti silloin, kun kirjoitettiin lasten kasvattamisesta, lähiverkoston olemassaolosta ja merkityksestä, huolenpidosta ja muutoksesta. (Emt., 326.) Myös Aino Kääriäinen (2006) havaitsi väitöstutkimuksessaan useiden tutkijoiden todenneen, että lapsi ei juurikaan näy heistä kirjoitetuissa asiakirjoissa, vaan sosiaalityöntekijät kirjoittavat lapsesta oman tulkintansa kautta. Hänen mukaansa tutkijat ovat myös todenneet, että ennen lapsen huostaanottoa kuvaukset lapsen näkemyksistä ovat yleisempiä, mutta silloinkin usein yhteistyökumppaneiden kuvaamina. Kääriäinen päätyi kuitenkin omassa tutkimuksessaan hieman erilaiseen näkemykseen kuin aiemmissa tutkimuksissa oli todettu. Hän totesi lasten näkyvän asiakirjoissa, toimivana ja tekävänä sekä esittävän käsityksiään. Kuitenkin tutkimuksen aineiston kokoon nähden lapsen esiin kirjoittaminen oli hyvin vähäistä. (Emt., 45, 65).

Lapsi näkyy Kääriäisen (2006) mukaan asiakirjoissa erityisesti kahdella tavalla. Useimmissa tapauksissa sosiaalityöntekijä on kysynyt lapselta suoraan asioita ja kirjannut ne lapsen kertoman mukaisesti. Työntekijä on voinut dokumentoida myös toisten viranomaisten tai sijaisperheiden välittämänä lapsen puhetta, jolloin lapsi näkyy asiakirjassa havainnoituna toimijana tai toiminnan kohteena, vaikka ei itse sanokaan mitään. Kääriäinen jaotteli tutkimuksessaan myös asiakirjoissa näkyvää lapsen puhetta. Yleisimmin dokumenteissa kuvattiin lapsen toimintaa viranomaisten kohtaamistilanteissa. Lasten kertomia kokemuksia arjestaan ja elämästään sekä heidän toiveitaan ja tahtomistaan oli myös kuvattu runsaasti. Lapset olivat ilmaisseet myös huolenpidon puutetta sekä suhdetta vanhempiinsa. Asiakirjoista löytyi myös mainintoja lasten ihmettelystä koskien käsillä olevaa tilannetta tai tapahtumaa. Lapsen näkyminen asiakirjoissa oli jaoteltavissa lapsen oikeuteen puhua, vanhemmuuden puutteisiin sekä lapsen tilanteen seurailuun. (Emt.,51–53.) Rudi Roose ym. (2009) myös

huomasivat, että asiakkaiden näkökulma oli kirjattu vielä yleisimmin silloin, kun sillä haluttiin korostaa tai tukea sosiaalityöntekijän näkökulmaa asiaan (emt., 328).

Kääriäinen (2006) havaitsi tutkimuksessaan lapsen näkyvän asiakirjoissa yhä useammin täytettyään 12 vuotta. Hän arveli tämän johtuvan lastensuojelulain sisällöstä, jonka mukaisesti lapsen mielipide on selvitettävä ja varattava mahdollisuus tulla kuulluksi 12 vuotta täytettyään. Nuorempien lasten osalta dokumentoinnissa keskityttiin enemmän vanhempien käyttäytymiseen ja kykyyn huolehtia lapsesta. Myös sijoitusta edeltävästi ja sijaishuollon aikana lapsen puheeksi kirjatut merkinnät lisääntyivät. Kääriäinen tulkitsi, mitä enemmän lapsella on pulmia, sitä enemmän hänestä ja tekemisistään dokumentoidaan. (Emt., 54, 65.) Samaan huomioon päätyivät Saila Huuskonen, Johanna Korpinen, Tarja Pösö, Aino Ritala-Koskinen ja Pertti Vakkari (2010b) tutkimuksessaan. He havaitsivat, että huostaanotetuista lapsista on enemmän kirjauksia kuin muista lapsista, mutta heitä koskevissa kirjauksissa oli enemmän myös ongelmankuvauksia verrattuna toisiin lapsiin. Tutkijat totesivat, että mitä enemmän lapsella on haasteita ja mitä enemmän heihin kohdistuu toimenpiteitä, sitä enemmän heistä kirjoitettiin asiakastietojärjestelmään. (Emt., 656.)

Hanna Tulensalo (2015) osoitti lastensuojelun avohuoltoa koskevassa lisensiaatin tutkimuksessaan, että lapsen tiedollisen toimijan positio voi olla lastensuojelun työskentelyssä aktiivinen, välillinen tai ulkopuolinen. On tärkeä dokumentoida asiakirjoihin lapsen toiminnasta ja lapsen kertomasta, koska muuten lapsen tieto jää huomiotta ja siitä ei jää merkintää organisaation järjestelmäänkään. Pienikin lapsi voi olla tiedollinen toimija kertojana, kuulijana ja kokijana, mikäli hänelle annetaan siihen mahdollisuus. Lastensuojelun käytännöt ja puitteet eivät aina kuitenkaan tue lapsen tiedollista toimijuutta. (Emt., 25–26, 29–30.) Seuraavassa kuviossa havainnollistetaan lapsen asemaa tiedollisena toimijana.

KUVIO 1 Lapsen tiedollisen toimijuuden kehät (Tulensalo 2015, 26).

KUVIO 1 ytimeistä on löydettävissä aktiivinen toimija. Tällöin lapsi kertoo esimerkiksi sosiaalityöntekijälle omista ajatuksistaan ja kokemuksistaan. Häntä myös kuunnellaan aktiivisesti ja ymmärtäen. Lapsen mielipiteistä ollaan aidosti kiinnostuneita. Lapsi näyttäytyy välillisenä toimijana silloin, kun esimerkiksi hänen vanhempansa kertovat kuulumisiaan tai palveluista päätetään ilman lapsen mielipiteen kuulemista olettaen lapsen hyväksyvän tehdyn ratkaisun. Lapsesta siis puhutaan ja hänen hyväkseen toimitaan, mutta hänellä ei ole aktiivista roolia. Kuvion ulommaisena osana on ulkopuolisen toimijan kehä. Tällöin lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi ei näy työskentelyssä, vaan keskitytään vanhempien kanssa toimimiseen. Lapsi voidaan myös nähdä haavoittuvana ja hauraana, tiedolta suojeltavana. (Tulensalo 2015, 26.)

Eettinen suhtautuminen lapseen edellyttää hänen ainutlaatuisuutensa ja erillisyytensä kunnioittamista. Ellei aikuinen ole aidosti kiinnostunut siitä, mitä lapsi kertoo itsestään, miten hän kuvaa arkeaan ja esimerkiksi saamaansa sosiaalipalvelua, ei lapsen eettinen kohtaaminen toteudu. Koska aikuisilla on lapseen nähden aikuisuutensa perusteella valta-asema, on eettiseen suhtautumiseen kiinnitettävä erityistä huomiota. Aikuisella on aina vastuu lapsen kuuntelemisesta sekä osallistumismahdollisuuden antamisesta. Kun lapsi saa kokemuksen siitä, että hänen kokemuksiaan ja ajatuksiaan aidosti kuunnellaan ja niillä on merkitystä, on hänellä aito vaikuttamismahdollisuus asiassaan. Mahdollisuus vaikuttaa asiassaan, on merkittävää lapsen toimijuuden kannalta. (Lapsuuden ja nuoruuden etiikka sosiaali- ja terveystalalla 2013, 24–28.)

3 HYVINVOINTI

3.1 Hyvinvointi mikrotasolla

Sosiaalitieteissä elämänlaatuun ja hyvinvointiin liittyviä ilmiöitä ja asioita on tutkittu jo pitkään, mutta käsitteinä elämänlaatua ja hyvinvointia alettiin käyttää vasta 1950- ja 1960-luvulla (Kouvo & Räsänen 2005, 21). Käsitteet ovatkin tänään keskeisiä yhteiskuntatieteissä ja niiden avulla voidaan tarkastella sekä yhteiskunnan rakenteita, mutta myös ihmisen toimintaa. Makrotason tutkimuksena hyvinvointi liittyy hyvinvointivaltiota tai hyvinvointiyhteiskuntaa koskevaan tutkimukseen, kun taas mikrotasolla sen avulla lähestytään ihmisten hyvin voimista ja elämässä selviytymistä (Niemelä 2006, 67). Tässä tutkimuksessa tarkastellaan lasten hyvinvointia ainoastaan mikrotasolta käsin. Yksilön elämää tarkastellessa käsitteet ovatkin pulmallisia, koska ne viittaavat ihmisen elämän laadulliseen ja sisällölliseen arvottamiseen, jolloin niitä verrataan myös huonompaan ja matalampaan hyvinvointiin ja elämänlaatuun (Kouvo & Räsänen 2005, 22). Useissa tutkimuksissa hyvinvointia onkin lähestytty elintason näkökulmasta ja niissä on määritelty ja kuvattu yhteiskunnallista tilannetta, arvoja ja normeja, mutta myös tavoiteltavaa elämää (kts. esimerkiksi Sauli & Simpura 2005; Tanskanen 2014; Hirvilampi 2015). Hyvinvointia koskeva tutkimus liittyy luonnollisestikin myös hyvinvoinnin vajeita koskevaan tutkimuskenttään, kuten keskusteluun elinoloista, huono-osaisuudesta ja eriarvoisuudesta (kts. esimerkiksi Sirniö 2016; Ohisalo 2017; Könönen 2015; Saari 2019).

Velvoite sosiaalityölle tunnistaa hyvinvointia, mutta myös toimia hyvinvointia edistävästi, tulee sekä eettisestä ohjeistuksesta että suoraan laista. Sosiaalityön maailmanjärjestön asettamana tavoitteen mukaisesti sosiaalityössä tulisi lisätä ihmisten hyvinvointia (IFSW). Sosiaalihuoltolaissa puolestaan mainitaan, että lain nimenomaisena tarkoituksena on hyvinvoinnin edistäminen ja ylläpitäminen (ShL 1301/2014, 1§). Karisto (2016) huomauttaa, että suomen kielen termit hyvinvointia koskien voivat aiheuttaa epäselvyyttä siitä, että millaista hyvinvointia kulloinkin tarkoitetaan. Käytämme samaa hyvinvointikäsitettä kuvaamaan esimerkiksi yksilöiden elämänlaatua (well-being), hyvinvointivaltion hyvinvointia ja sen vaikutusta hyvinvointiin (wellfare) sekä yksilön kokemaa mielihyvää (wellness). (Emt., 29.) Tästä syystä onkin syytä määritellä huolellisesti, että millaista hyvinvointia tarkoitetaan siitä

puhussa. Omassa tutkimuksessani hyvinvointi määrittyy Pauli Niemelän (2009, 218) systeemiteoreettisen hyvinvointikäsitteen mukaisena.

Sosiaalityön näkökulmasta hyvinvointi voidaan ymmärtää ainakin kolmen erilaisen teoreettisen lähestymistavan mukaisesti. Tarveteoreettinen lähestymistapa ymmärtää hyvinvoinnin tarpeen tyydytyksen näkökulmasta tai tarpeenmukaisuutena, kun taas resurssiteoreettisen näkökulman mukaan pyritään lisäämään henkilön omia resursseja hyvinvoinnin tavoitteeseen. Toimintateoreettinen näkökulma puolestaan korostaa toimintaa ja tekemistä, osallisuutta ja osallistumista. (Niemelä 2016, 98.)

Kotimaisessa tutkimuksessa Erik Allardt (1976) toi elintasokäsitteen rinnalle elämänlaatu-käsitteen. Allardt määritteli hyvinvoinnin tarveteoreettisesta näkökulmasta, jolloin hyvinvoinniksi tunnistetaan sellainen tila, joka mahdollistaa kaikkien keskeisten tarpeiden täytty-misen Allardt määritteli yksilön hyvinvoinnin ulottuvuuksiksi Having (jolla tarkoitetaan elintaso), Loving (joka tarkoittaa yhteisyyssuhteita) ja Being (joka tarkoittaa itsensä toteut-tamisen muotoja, mutta on myös vieraantumisen vastakohta), jolloin tulee huomioiduksi myös muut kuin aineelliset resurssit. Having- ulottuvuus sisältää fysiologisten tarpeiden, ku-ten sopivasta lämmöstä, riittävästä ravinnosta ja nesteestä huolehtimisen. Siihen sisältyy myös resurssiteoreettisen näkökulman mukaisesti riittävät tulot, terveys, koulutus, työllisyys ja työolot ja asunto-olot. Loving-ulottuvuuden avulla voidaan tarkastella yksilön ystävyys- ja rakkaussuhteita, mutta myös yhteisöön kuulumista ja perheyhteyttä. Ne edellyttävät yksi-löltä ymmärrystä, kykyä asettua toisen asemaan sekä yhteistä kieltä. Being- ulottuvuudella puolestaan sisältää näkemyksen ihmisen asemasta (status) ja korvaamattomuudesta, mutta myös poliittiset resurssit ja vapaa-ajan toiminnan. (Allardt 1976, 9–21, 39–50.) Niemelä (2016, 99) on myöhemmin todennut, että Allardt jaottelussa yhdistyy sekä tarveteoreetti-nen näkökulma että resurssiteoreettinen näkökulma.

Allardt'n näkemystä on kritisoitu ja syytetty siitä, että käsitys hyvinvoinnista liittyisi enem-mänkin poliittisiin olosuhteisiin kuin yhteiskuntatieteellisiin teorioihin. Kritiikki on kohdis-tunut myös Allardt'n tapaan pilkkoa hyvinvointia osiin. (Helavirta 2011, 19.) Pauli Niemelä on jatkanut hyvinvoinnin määrittelyä Allardt'n jaottelun pohjalta. Hänen jaottelunsa eroaa alkuperäisestä ajattelusta ilmiöiden ja asioiden tasojen sekä ulottuvuuksien osalta. (Niemelä 2009, 223.) Hyvinvointi liittyy toisaalta yhteiskunnan rakenteisiin, mutta samaan aikaan myös ihmisen toimintaan. Jos hyvinvointia tarkastellaan makrotasolta, pohdimme

hyvinvointivaltion tai hyvinvointiyhteiskunnan toimintaa ja toimimattomuutta, kun taas mikrotasolla tarkastelimme ihmisten menestymistä elämässään ja hänen hyvinvointiaan. (Niemelä 2006, 67.) Tässä tutkimuksessa kiinnitetään huomiota erityisesti mikrotason hyvinvointiin.

3.2 Toiminta hyvinvoinnin ulottuvuutena

Niemelä (2009) ajattelee ihmisen olevan toimiva olento ja näin ollen sosiaalityön teoreettisessa tiedonmuodostuksessa kiinnitetään huomiota vain sellaisiin asioihin, jotka liittyvät ihmisen toiminnallisuuteen. Sosiaalityön tarkoituksena on tukea ihmisen tai perheen selviytymistä elämän toiminnoissa. Kun yksilö tai perhe selviytyy kaikista tarpeellisista toiminnoista, sosiaalityön tarve vähenee ja pikkuhiljaa poistuu. Työskentelyn tavoitteena on siis asiakkaan hyvinvoinnin lisääntyminen. (Emt., 209–210.) Tässä tutkimuksessa tarkastelen teoriaohjaavan kehysanalyysin keinoin, millä tavoin sosiaalityöntekijät puhuvat aineistossa sijaishuollossa olevan lapsen hyvinvoinnista ja mitä lapsen toimijuuteen vaikuttavia tekijöitä siitä on tunnistettavissa. Tutkimuksessani ymmärrän hyvinvoinnin Niemelän (2009, 218) määrittelemän systeemiteoreettisen ajattelun mukaisena. Tämä tutkimus on teoriaohjaava, jossa Niemelän (2009, 218) teoreettinen viitekehys määrittelee tulkintaani hyvinvoinnista ja toimijuudesta.

Niemelä (2009) määrittelee, että ihminen toimii kolmen perusulottuvuuden kautta eli olevaisuuden eri ulottuvuuksissa. Näin ajatellen ihminen määrittyy fyysisaineelliseksi, sosiaalisiksi sekä psyykkishenkiseksi. Inhimilliset toiminnan tasot puolestaan määrittyvät olemisen (elämisen), tekemisen ja omistamisen tasoiksi. Olemisen -taso on yksityiselämässä ja perheessä tapahtuvaa jokapäiväistä elämää ja sen nähdään olevan kaiken muun toiminnan perusta. Tekemisen -taso on yhteisöllisellä tasolla tapahtuvaa työtä, opiskelua, harrastamista, osallistumista erilaisiin toimintoihin. Omistaminen puolestaan on yhteiskunnallisesti määrittyvää ja sille on ominaista pääomien kasautuminen. Niemelä on yhdistellyt ajattelussaan toiminnan perusulottuvuudet (fyysis-aineellinen, sosiaalinen ja psyykkis-henkinen) ja inhimillisen toiminnan tasot systeemiteoreettiseksi toiminnan teoriaksi. Systeemiteoreettinen toiminnallisuus saa siis yleisrakenteeseen ulottuvuudet olla/being - tehdä/doing - omistaa/having. (Niemelä 2009, 213–215.) Seuraavassa taulukossa kuvataan hyvinvoinnin ulottuvuuksia toiminnallisuuden näkökulmasta.

TAULUKKO 2 Toiminnallisuus hyvinvointina (mukaihen Niemelä 2009, 218; Niemelä 2016, 101).

Inhimillisen toiminnan taso	Inhimillisen toiminnan ulottuvuudet		
	Fyysis-aineellinen	Kielellis-sosiaalinen	Psykkis-henkinen
Omistaminen / Having Hyvinvointi resursseina (well-having / welfare)	Aineellinen varmuus (aineellinen pääoma, tulot)	Sosiaalinen varmuus (sosiaalinen pääoma, vaikutusvalta, luottamussuhteet)	Sivistyksellinen varmuus (henkinen pääoma, sivistyksellinen tietotaito, osaaminen)
Tekeminen / Doing Hyvinvointi osallisuutena (well-doing)	Fyysinen itsensä toteuttaminen (työ, harrastus)	Sosiaalinen itsensä toteuttaminen (sosiaalinen menestys, osallisuus järjestöissä ym.)	Henkinen itsensä toteuttaminen (henkinen menestys, osallisuus oppimisyhteisöissä ym.)
Oleminen / Being Hyvinvointi tarpeiden tyydyttymisenä (well-being)	Fyysinen hyvä olo / Olemassa oleminen (ravinto, vaatetus, suoja jne.)	Suhteissa hyvä olo / Yhdessä oleminen (rakkaus, ystävyys, turvallisuudentunne jne.)	Itsenä hyvä olo / Itsenäisenä oleminen (virikkeet, luovuus, vapaus jne.)
TOIMINNALLISUUS JA HYVINVOINTI			

TAULUKKOON 2 on yhdistetty Niemelän (2009, 218; 2016, 101) kahden eri taulukon sisältöä kuvaamaan oman tutkimukseni näkökulmaa. Taulukon vasempaan reunaan on merkitty toiminnallisuuden tasot ja vaakatasoon puolestaan inhimillisen toiminnan ulottuvuudet. Ulottuvuuksien risteämiskohdan avulla voidaan tunnistaa mainittujen tasojen ja ulottuvuuksien mukainen hyvinvoinnin ilmeneminen toiminnallisuutena.

Olemisen (being) tasolla on kyse erityisesti fyysisaineellisista seikoista, kuten ihmisen olemassa olemisesta ja elossa säilymisestä. Näiden tarpeiden täyttymisestä seuraa hyvää oloa

ja hyvinvointia (well-being). Tällä tasolla tarkastellaan jokapäiväisen elämän perustarpeita ja niiden tyydyttymistä eli varsin perustavaa tasoa olevista hyvinvoinnin lähtökohdista. Olemisen tason sosiaalinen ulottuvuus koskee ihmisten yhdessä olemista ja yhteisöllisyyttä, perhettä ja ystäviä. Henkinen ulottuvuus taas merkitsee inhimillistä kasvua, mahdollisuutta kasvaa ja kehittyä. Olemisen tasolla hyvinvointi voidaan määritellä hyvän olon tunteeksi, joka tulee tarpeiden täytyttyä. (Niemelä 2006, 71; Niemelä 2009, 216–217.)

Tekemisen (doing) tasolla ihminen toteuttaa omaksumiaan arvoja ja tavoitteitaan. Tällöin ihmisen käsitys itsestään muuttuu positiivisemmaksi ja itsearvostus kasvaa, mutta saa myös arvostusta toisilta sekä näiden kautta hyvinvointia (well-doing). Fyysinen ulottuvuus on fyysistä toimintaa, kuten harrastuksia, opiskelua ja työtä. Sosiaalinen ulottuvuus puolestaan sisältää yhteisyyden ja toisten ihmisten kanssa toimimisen sekä kansalaistoiminnan. Henkinen toiminta ja henkisten arvojen luominen ovat tekemisen tason henkistä ulottuvuutta. (Niemelä 2006, 74; Niemelä 2009, 219–220.)

Omistamisen (having) tasolla voidaan edellä kerrottuja ulottuvuuksia ymmärtää fyysis-aineellisen-, sosiaalisen- ja henkisen pääoman käsitteiden avulla. Taloudellinen pääoma on aineellista pääomaa, kun taas sosiaalinen pääoma muodostuu sosiaalisella ja yhteiskunnallisella toiminnalla. Luottamuspääoman voidaan nähdä olevan keskeinen osa sosiaalista pääomaa. Henkinen pääoma koostuu inhimillisestä kasvusta. Näiden avulla ihmisen kokemus turvallisuudesta ja varmuudesta lisää hyvinvointia (well-having, welfare). (Niemelä 2006, 76; Niemelä 2009, 220–222.) Omassa teoriaohjaavassa kehysanalyytisessä tutkimuksessani ymmärrän hyvinvoinnin Niemelän (2009, 218) systeemiteoreettisen viitekehyksen mukaisena toiminnallisuutena.

3.2 Toiminnasta toimijuuteen

Ihmisen toiminta ja toiminnallisuus määrittyvät tässä tutkimuksessa Niemelän (2009, 218) teoretisoinnin kautta toimijuudeksi. Toimijuutta, toimintaa ja toiminnallisuutta käytetään tutkimuskirjallisuudessaakin lähes rinnakkaisina käsitteinä. Vaikka käsitteet eroavat toisistaan, ne liittyvät myös hyvin läheisesti ja kiinteästi toisiinsa. Käsitteiden määrittely tutkimuskirjallisuudessa on varsin moninaista ja oma johtopäätökseni aikaisempien tutkimusten perusteella onkin, että toiminnallisuus ja toimijuus ovat varsin rinnakkaiset ja toisistaan

riippuvaiset käsitteet eroistaan huolimatta. Ollakseen toimija, tulee olla myös ainakin jossain määrin toiminnallinen. Ja edelleen; toiminnallisuus vahvistaa toimijuutta. Useissa väitöskirjoissa on tutkittu toiminnallisuutta ja toimintaa sekä niiden suhdetta toimijuuteen. Kuvaan seuraavaksi joitakin aikaisemmin tehtyjä tutkimuksia ja johdattelen tutkimukseni toiminnallisuudesta toimijuuteen ja toimijuuden määrittelyyn.

Päivi Känkänen (2013) on tutkinut väitöskirjassaan taidelähtöisiä menetelmiä lastensuojelussa. Hän tutki, miten lasten toimijuus muuttuu ja kehittyy erilaisten toiminnallisten menetelmien avulla. Toiminnallisten menetelmien käyttämisen tavoitteena on, että asiakkaan ja työntekijän yhteistyö kasvattaa ja kehittää asiakkaan toimijuuden vahvistumista. Tutkimuksen keskiössä ovat lapsen aktiivinen toimijuus ja ne menetelmät, jotka vahvistavat ja rakentavat hänen toimijuuttaan. Tutkimuksessa todettiin, että toiminnallisuus voi olla keino käsitellä aikaisempia traumoja, mutta myös vahvistaa jo olemassa olevaa toimintakykyä. (Emt., 32–33, 92, 99.) Tämän tutkimuksen ydin oman tutkimukseni kannalta on havainto siitä, että toiminnallisuus vahvistaa ja kehittää toimijuutta.

Mari Kivistön (2014) väitöskirjassa puolestaan tutkitaan vaikeavammaisten ihmisten osallisuutta kolmesta näkökulmasta. Yksi vaikeavammaisten osallisuuteen vaikuttava asia on toiminnallisen osallistumisen mahdollisuus ja mahdollistaminen. Tässä tutkimuksessa toiminnallisella osallistumisella tarkoitetaan esimerkiksi palkkatyöhön, opiskeluun, päivätoimintaan tai harrastustoimintaan osallistumista. (Emt., 88.) Kuten Niemelä (2008, 223) toteaa, kaiken inhimillisen toiminnan taustalta löytyy aina yksilö, toimija.

Erityistä tukea tarvitseva lapsi osoittautuu Kristine Fromin (2010) väitöstutkimuksessa vaihtelevasti toimijaksi, toiminnalliseksi osallistujaksi tai osallistujaksi. Vaihtelevuus riippuu siitä, miten ja mistä näkökulmasta ammattilainen tai vanhempi tarkastelee lapsen toimintaa ja tekemistä. (Emt., 119.) Tuula Gordon (2005) puolestaan määrittelee artikkelissaan toimijuutta sanoen, että sillä viitataan yksilöiden kapasiteettiin tehdä päätöksiä ja toteuttaa niitä. Hän erottaa toiminnan toimijuudesta todeten, että toiminta on näkyvää, kun taas toimijuus on jäljitettävissä olevaa ja ymmärrettävää sosiaalisen toiminnan kautta. (Emt., 115, 129).

Niemelää (2008; 2014a) mukailten toiminnan voidaan nähdä liittyvän ympäristöihin, luontoon ja kulttuuriin. Siihen ovat vaikuttamassa esimerkiksi perimä, kasvatuksessa opitut tavat, oma tahto ja vallitsevat yhteisön normit. Toiminta on näin ollen tapa tehdä näkyväksi erilaiset järjestelmän “olemukset” erityisesti yhteiskunnallisessa ympäristössä. Toiminnan

aikaansaajana on yleensä motiivi, joka voi olla esimerkiksi tarve, halu, suoritusmotiivi, velvollisuudentunne, voittaminen, raha tai kunnia. Todellisen motiivin selvittäminen ei ole helppoa, koska useimmiten ihminen perustelee toimintaansa eri asialla. Toiminta voidaan edelleen jaotella kolmeen tasoon, eli olemisen tasoon (jokapäiväinen elämä), tekemisen tasoon (työ, harrastukset, asioiden tavoittelu) sekä omistamisen tasoon (esim. ihmisten väliset sopimukset, laki). (Niemelä 2008, 221; Niemelä 2014a,35.)

Toimijuutta määritellään useissa eri tieteenaloissa eri päämääristä ja viitekehyksistä käsin. Näkökulmat voivat olla hyvinkin paljon toisistaan poikkeavia. Huolimatta eri tieteenaloista, käsitteen määrittelyissä on yhteistä motivaatio, tahto, selviytymiskyky, valitseminen ja aloitteellisuus. Keskeistä on, miten toimijalla on mahdollista tehdä haluamiaan asioita ja saada aikaan jotain. Lopputulokseen vaikuttavat yksilön henkilökohtaiset ominaisuudet ja tilanteensa, mutta myös konteksti ja muut toimijat. Oleellista on, että henkilön toiminta on vapaaehtoista, ilman että toiset ihmiset tai sosiaaliset normit vaikuttavat siihen. (Hokkanen 2013, 59–60; Punna, Malinen, Sevón & Sihvonen 2017, 155.) Koska toimijuutta koskeva tutkimuskenttä on hyvin runsas, nostan tässä luvussa esiin oman tutkimukseni kannalta merkityksellisiä näkökulmia. Nämä näkökulmat ovat sellaisia, joiden ajattelen liittyvän sosiaalityön kontekstiin tutkimustehtäväni huomioiden.

Sosiologisen määrittelyn mukaan voi olla toimija, vaikka ei varsinaisesti tekisikään mitään. Toimijuuteen riittää, että aikoo tehdä jotain. Aikomuksen taustalta voi löytyä velvollisuudentunne, pakko tai halu tehdä jotain. (Lähteenmaa 2011, 52.) Marja-Liisa Honkasalo (2013, 42) puolestaan puhuu pienestä toimijuudesta tarkoittaessaan toimintaa, jonka aikana ei varsinaisesti tapahdu mitään, mutta siihen sisältyy odottamista, sietämistä ja jäämistä. Albert Bandura (2001) on määritellyt toimijuutta psykologiaan pohjautuen. Toimijuuteen kuuluu hänen mukaansa tavoitteellisuus, itseohjautuvuus, ennakoitavuus sekä reflektointi. Toimija voi siis itse valita toimintansa tavoitteen, jota kohti motivaationsa avulla pyrkii. Oleellista ei kuitenkaan ole tavoitteen saavuttaminen, vaan siihen pyrkiminen. (Emt., 6–11.) Riikka Korkiamäki (2015) on tutkimuksessaan määritellyt toimijuuden tiloja nuorten elämässä. Hän huomasi, että aikuiset saattavat jo pelkällä olemassaolollaan edistää tai rajata nuorten toimijuutta, sen kokemista ja mahdollisuuksia. (Emt., 133.)

Tarja Juvonen (2015) tutki syrjäytymisvaarassa olevien nuorten toimijuutta. Itsenäisten päätösten tekeminen on osalle nuorista ahdistavalta tuntuva velvollisuus, johon he kaipaavat

muilta apua ja tukea. Heidän tekemänsä valinnat saattavat olla epärationaalisia, aiheuttaa nuorelle haittaa tai olla muuten nuoren kannalta epäsoivia. Juvonen huomasi, että syrjäytymisvaarassa olevien nuorten toimijuus on samankaltaista toisiin samassa elämäntilanteessa oleviin verrattuna. Siinä ei näyttäisi tutkimuksen perusteella olevan tilaa osallisuudelle, mutta ei myöskään itsemääritylle. Tällaisten nuorten kanssa työskennellessä onkin arvioitava, että onko nuorella itsellään minkä verran voimavaroja tukemaan omaa toimijuuttaan, mutta arvioita myös minkä verran nuori tarvitsee tuekseen kontrollia sisältävää ammatillista tukea. Nuoren tulee kuitenkin saada osallistua oman toimijuutensa määrittelyyn niiltä osin kuin hän siihen on kykenevä. (Emt., 107, 109.) Lastensuojelun kontekstissa lasten toimijuuden tukeminen on ensiarvoisen tärkeää. Sosiaalityöntekijöiden tulisikin huomata ja tunnistaa ne tilanteet, joissa tukea toimijuuteen tarvitaan.

Lasten osallistuminen voi herättää aikuisissa monenlaisia tunteita ja ajatuksia. Mutta myös lapset pohtivat, millaisen tilan ja arvon aikuiset heidän toimijuudelleen antavat. Johanna Kiili (2008) tutki lasten osallistumista koulun lapsiparlamentin toimintaan. On huomattava, että lasten mahdollisuus osallistua toimintaan on hyvin usein riippuvainen siitä, miten aikuiset suhtautuvat lasten osallistumiseen ja toimintaan. Aikuisten toimintaa ja osallistumista pidetään usein ensisijaisena ja normina, kun taas lasten toiminta mahdollistuu aikuisten ehtoilla. Tutkimuksessa huomattiin lapsilla olevan kokemus, että aikuiset ajoittain määrittävät negatiivisesti lasten kykyjä ja taitoja. Toiminnan aikana jotkut aikuiset kritisoivat ja kyseenalaistivat lasten osallistumisen merkitystä. Joissakin aikuisissa lasten toiminta aiheutti huvittuneisuutta ja sitä pidettiin lähinnä vitsinä. Aikuisten asennoituminen aiheutti lapsissa pohdintaa esimerkiksi siitä, miten voisivat toteuttaa omaa toimijuuttaan. Lapset kokivat toiminnassa itsensä tietäviksi ja osaaviksi, mutta samaan aikaan heille oli tärkeää aikuisilta saatu tuki ja turva. (Emt., 52, 59–60.)

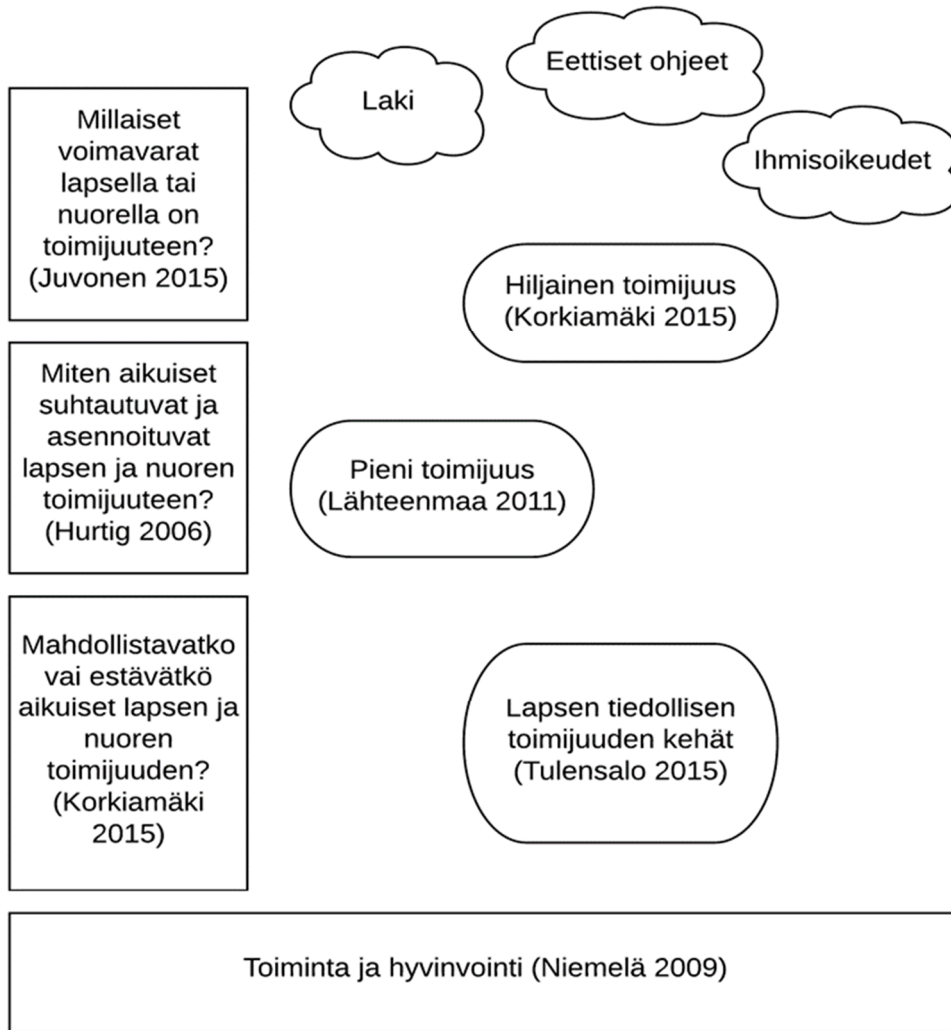
Lasten toimijuutta päiväkotiympäristössä tutkittaessa on todettu, että toimijuus voidaan jaotella rakenteelliseen, relationaaliseen, osallisuuteen ja voimaantumiseen. Rakenteellisella ulottuvuudella tarkoitetaan niitä toimintatilanteiden rakenteellisia elementtejä, jotka mahdollistavat tai estävän lasta tekemästä valintoja. Rakenteelliset elementit voivat olla fyysisiä, sosiaalisia ja kulttuurisia. Relationaalisuudella tarkoitetaan sosiaalisissa suhteissa tapahtuvaa sosiaalista toimintaa. Toiminta voi olla vuorovaikutuksellista toimintaa ympäristön leikki- ja oppimisvälineiden kanssa, vuorovaikutussuhteissa ilmenevää symbolista kommunikaatiota sekä sosiaalisissa suhteissa tunnistettavissa olevaa vallan käyttöä. Osallisuus

puolestaan on lasten aloitteellisuudessa, toimintaan sitoutumisessa ja toimintatavoissa ilmevä osallistumisen astetta. Osallisuuden voidaan nähdä olevan puhuttua tai nonverbaalia. Se voi olla konkreettista tekemistä mutta myös fyysistä ja sosiaalista osallistumista. Voimaantumisen osallisuuden ulottuvuutena on omien resurssien onnistunutta hyödyntämistä. Sen nähdään tuovan esiin erityisesti toiminnan vaikutuksia, mutta myös seurauksia. (Lehtinen 2009, 99–111.)

Anna Rainio (2012) toteaa, että toimijuus ei ole pelkästään yksilötasolla tapahtuvaa toimintaa. Hänen mukaansa ihminen toteuttaa toimijuuttaan kulttuuristen resurssien, symbolien ja välineiden avulla. Näin ollen kaikilla ei välttämättä ole mahdollisuutta päästä toimijuuden piiriin siten, että tulisivat toimijuutensa kautta nähdyiksi ja kuulluiksi. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka lapsi osallistuisikin yhteiseen leikkiin tai toimintaan, hän ei välttämättä ole kuitenkaan toimija. (Emt., 114–115.)

3.5 Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat tiivistetysti

Tämän luvun alaluvuissa on kuvattu tutkimukseni teoreettisia lähtökohtia. Kuten edellä kerrotuissa luvuissa on kuvattu, on sekä hyvinvointiin että toimijuuteen liittyvä keskustelu monitieteellistä sekä polveilevaa. Olen kuvannut seuraavaan KUVIOON 2 tutkimukseni kanalta tärkeimmät näkökulmat selkiyttämään lukijalle viitekehystä ja sen rakentumista.

KUVIO 2 Tutkimukset teoreettiset lähtökohdat.

Kuvion alareunan palkkiin olen merkinnyt teoreettisena viitekehyksenä olevan teorian, kun taas kuvion yläreunan pilviin olen merkinnyt sosiaalityössä jatkuvasti läsnäolevat ja aina huomioitavat perusasiat eli lait, eettiset ohjeet sekä ihmisoikeudet. Vasemman reunan laatikoissa on nähtävissä niitä riskitekijöitä, jotka mahdollisesti vaarantavat lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen ja nuoren toimijuutta. Näillä asioilla on oleellinen merkitys lapsen hyvinvointia tarkastellessa. Kuvion keskellä olevissa ympyröissä taas on nähtävillä erilaisia toimijuuden ilmentymiä, joiden ymmärrän liittyvän läheisesti lastensuojelun kontekstiin.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN JA METODOLOGINEN PERUSTA

4.1 Tutkimusasetelma

Olen koonnut alla olevaan taulukkoon tiivistetysti kaikki tutkimukseni toteuttamisen kannalta merkitykselliset metodologiset valinnat.

TAULUKKO 3 Tutkimusasetelma.

TUTKIMUSASETELMA	
TUTKIMUSAIHE	Lasten hyvinvoinnin kehykset lastensuojelun sijaishuollossa
TUTKIMUSTEHTÄVÄ	Miten sosiaalityöntekijät puhuvat lasten hyvinvoinnista, millaisen roolin lapsi saa toimijana ja miten tulee kuulluksi?
TUTKIMUSKYSYMYS	Millä tavalla sosiaalityöntekijät puhuvat sijaishuollossa olevan lapsen hyvinvoinnista ja mitä lapsen toimijuuteen vaikuttavia tekijöitä siitä on tunnistettavissa?
TEOREETTINEN KEHYS	Pauli Niemelän (2009, 218) systeemitteoreettinen kuvaus toiminnasta ja hyvinvoinnista
TUTKIMUSAINEISTO	Asiantuntijahaastattelut (FSD)
TUTKIMUSMETODIT	Teoriaohjaava kehysanalyysi

Taulukon yläosassa mainitut tutkimusaihe, tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys on kuvattu tämän tutkimuksen Johdanto-luvussa, eli luvussa yksi. Teoreettista kehystä puolestaan on

kuvattu luvussa kolme. Tutkimusaineistoa sekä tutkimusmetodin valintaa sekä analyysin vaiheita avataan tarkemmin tässä luvussa.

4.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, miten sosiaalityöntekijät puhuvat sijaishuollossa olevien lasten voimavaroista ja hyvinvoinnista. Tavoitteeni on myös selvittää, millaisen roolin lapsi saa toimijana ja miten hän tulee kuulluksi. Haluan tuoda tutkimuksellani näkyväksi lasten hyvinvointia ja toimijuutta sosiaalityöntekijöiden tulkitsemana, mutta myös kiinnittää huomiota siihen, millaiset ilmiöt mahdollisesti niitä vaarantavat.

Pystyäkseni ratkaisemaan tutkimustehtäväni, kysyn aineistoltani:

Millä tavalla sosiaalityöntekijät puhuvat sijaishuollossa olevan lapsen hyvinvoinnista ja mitä lapsen toimijuuteen vaikuttavia tekijöitä siitä on tunnistettavissa?

4.3 Kehysanalyysi lähestymistapana ja analyysimenetelmänä

4.3.1 Erving Goffman ja kehysanalyysi

Erving Goffman (1922–1982) oli tuottelias sosiaalipsykologi. Hänen teoreettiset juurensa ovat Chicagon koulukunnan etnografiassa. Goffman julkaisi uransa aikana huomattavan runsaasti, mutta hän ei ollut kovin systemaattinen kehittämiensä käsitteiden suhteen. Käsitteitä oli hyvin paljon ja ne muuttuivat teoksesta toiseen sekä sisällöltään että käytettävyydeltään. (Peräkylä 2001, 347–348.) Hänen teoreettista ajatteluaan pidetään klassikkona ja merkitystään suurena sosiologian teorian kehittymiselle, mutta toisaalta taas hän saa osakseen huomattavan paljon kritiikkiäkin. Kritiikki kohdistuu mm. Goffmanin teorianmuodostuksen antiin, mutta myös kehysanalyysin merkitykseen. (Puroila 2002a, 6–7.)

Goffmanin keskeisimpänä teoksena pidetään 1970-luvulla julkaistua teosta nimeltään *Frame analysis* (1974). Siinä Goffman esittää monipuolisen käsitteistön sekä yksityiskohtaisesti ja

laajasti vuorovaikutustilanteiden tulkintaa ja niiden kerroksellisuutta koskevan analyysin. Kehysanalyysin ydin sisältyy väittämään, että tarvitsemme eräänlaisen kehyksen, jonka mukaan kaikki tapahtumat, joihin osallistumme, ovat ymmärrettävissä. *Kehys* on löydettävissä kysyessämme tapahtumaa tai toimintaa seurattessamme kysymyksen: Mitä tässä on tekeillä? Kehykset voi jaotella luonnollisiin (tahdosta riippumattomat tapahtumat) ja sosiaalisiin (ihmisen valitsemat ja ylläpitämät) kehyksiin. Kehykset voivat esiintyä päällekkäisinä ja arjessa ihminen voi vaihtaa niitä. Näin ollen kehykset voivat olla myös liikkeessä. (Peräkylä 2001, 356–357.)

Kehys määrittää ihmisten tekemisiä, mutta tulee myös todeksi ja näkyväksi tekemisessä. Kehyksen kautta ihminen voi käsitellä erilaisia tapahtumia ja tilanteita. Kehysanalyysissä on siis kyse tilanmäärittelyn ja toiminnan välisestä suhteesta sekä kehysten välisestä dynamiikasta. (Malin 2012, 75, 85; Peräkylä 1990, 19.) Tavoitteena on tutkimalla tunnistaa niitä inhimillisiä ja päivittäisiä toimintoja, joihin kokemus kiinnittyy (Puroila 2002a, 37). Kehykset eivät ole persoonakohtaisia, koska yksilö ei luo tilanteen määrittelyä. Sen sijaan kehykset ovat kulttuurisesti rakentuneita ja siksi kehysten avulla voidaan tarkastella laajempia ilmiöitä ja kokonaisuuksia. Kuitenkaan kehystä ei voi olla olemassa ilman yksilöä, sillä yksilöt sosiaalisessa tilanteessa ylläpitävät niitä. (Puroila 2002b, 35.)

Kuten aikaisemmin on jo todettu, kehykset muodostuvat vuorovaikutteisessa, sosiaalisessa, tilanteessa. Goffmanin mukaan nämä tilanteet ovat ajan ja paikan suhteen rajattuja, juuri nyt tapahtuvia. Hän piti tärkeänä sitä, että vuorovaikutustilanteessa läsnäolijat pystyvät näkemään ja kuulemaan toisensa. Tällaisissa kohtaamisissa tilanteeseen osallistuvilla on yhteinen mielenkiinnon kohde, mutta kohde voi tuki vaihtua tilanteen edetessä. Kehysanalyysin perusyksikkö on siis sosiaalinen tilanne. Tilanteen herättämät tunteet tulevat näkyviksi tutkimalla sosiaalista tilannetta, jossa tunne on esiintynyt. (Puroila 2002b, 31–32). Malinin (2012) mukaan kaikilla tilanteessa mukana olevissa henkilöillä tulee olla samankaltainen ja saman kehyksen mukainen käsitys siitä, mitä on tapahtumassa ja mitä on meneillään. Vain tällaisessa tilanteessa voi tulkintaa tilanteesta pitää lähtökohtaisesti oikeana ja hyväksyttävänä. (Emt., 84.) Kehykset ovat tilanteeseen liittyvien henkilöiden jakama tapa ymmärtää kyseessä oleva ilmiö ja siksi niitä voidaan kehyksiä pitää kulttuurisesti rakentuneina (Puroila 2002a, 46).

Yksi kehysanalyysin keskeisistä käsitteistä on rooli. Goffmanin teoretisoinnissa minä jakautuu persoonaan ja näyttämöminään, *rooliin*. Yksilöllä voi olla erilaisia rooleja eri kehyksissä.

Kehyksen luonne vaikuttaa siihen, millaisena rooli näyttäytyy. (Puroila 2002b, 42.) Rooli on eräänlainen perspektiivi suhteessa tutkittavaan tapahtumaan. Rooliin liittyy myös subjektiivinen toimijanäkökulma. Yksilöllä voi olla useita eri rooleja. Sen lisäksi että tilanteessa oleva osallinen voi vaihtaa kehyksestä toiseen dynaamisesti, voi samassa tilanteessa yksilö vaihtaa myös roolia. Kehyksen vaihtaminen on useimmiten tietoista, kun taas roolin vaihtaminen ei. (Malin 2012, 94.) Peräkylä (1990, 19) toteaaakin, että kehysten vaihtoja tapahtuu koko ajan arkipäiväisissäkin tilanteissa. Lisäksi on huomattava, että samassa tilanteessa henkilöllä voi olla useita rooleja. Kehyksen luonne määrittää roolia ja rooliin liittyviä ajattelutapoja ja toimintatapoja. Esimerkiksi koulutus, ammatti tai muu yhteiskunnallinen asema voivat antaa yksilölle jonkin roolin. (Puroila 2002a, 71,73.)

4.3.2 Kehysanalyysi ammatillisen toiminnan analyysimenetelmänä

Goffman oli kiinnostunut ammatillisen toiminnan analyysistä, koska siinä ihmisten yhdessä tekemä työ tarjoaa mahdollisuuden vuorovaikutuksen ja ihmisten välisten suhteiden tutkimiselle (Puroila 2002a, 143). Oma tutkimukseni paikantuu myös ammatillisen toiminnan tarkasteluun. Koska tutkin sosiaalityöntekijöiden puhetta sijaishuollossa olevista lapsista, sopii kehysanalyysi oivallisesti tutkimukseni analyysimenetelmäksi. Useat tutkijat ovat käyttäneet kehysanalyysia ammatillisen toiminnan analyysiin. Esimerkiksi Anna-Maija Puroila (2002b) on tutkinut kehysanalyysin avulla varhaiskasvatustyön arkea. Väitöskirjansa tukeksi hän laati erillisen (2002a) teoksen, jossa perehtyy Erwing Goffmanin kehysanalyysiin varsin perusteellisesti.

Myös Peräkylän (1990) tutkimus koskee ammatillista toimintaa. Malin (2012) toteaa Anssi Peräkylän (1990) olevan suomalaisten tutkijoiden innoittaja, mitä tulee kehysanalyysin käyttöön. Peräkylä on kirjoittanut vuonna 1990 sairaalamaailmaan sijoittuvan väitöskirjan, jossa käyttää menestyksekkäästi kehysanalyysia. Hän on valinnut analyysiinsä perustellen tietyt käsitteet ja kuvaa niiden tukemana hoitohenkilökunnan ja potilaan kehysten mukaan vaihtuvia identiteettejä. (Emt., 69–71.) Peräkylä (1990) tutkii teoksessaan kehysanalyysin avulla sairaalahenkilökunnan suhdetta kuolevaan potilaaseen. Hän etsi eri tilanteissa esiintyviä sairaalan henkilökunnan omaksumia ja toisaalta myös saamia kehyksiä ja identiteettejä. Tutkimuksensa tuloksissa todetaan kehysten esiintyvän varsin usein päällekkäin, limittäin tai jopa yhtä aikaa. Kehys määrittelee vuorovaikutustilanteessa olevien henkilöiden ominaisuuksia,

velvollisuuksia ja oikeuksia, mutta myös sitä miten he olettavat toisillaan olevan. Kyse on siis erilaisista omaksutuista toimintamalleista ja ajatusmalleista, identiteeteistä. (Emt., 11–23.)

Virpi Malin (2012) käytti organisaatiossa oppimista koskevassa väitöskirjassaan goffmani-laista kehysanalyysia ja toteaa sen olevan monitulkintainen ja vaikeaselkoinen. Hän painottaa, että kehysanalyysi ei nimestään huolimatta ole mekaaninen analyysimenetelmä, vaan käsitteiltään monitulkintaisuuden lisäksi kompleksinen. Tästä syystä kehysanalyysiä käyttävän tutkijan tulee perustella valitsemansa käsitteet. (Emt., 69). Myös Puroila (2002b, 51) on todennut että kehysanalyysi ei ole sovellettavissa systemaattisena analyysimenetelmänä, vaan pikemminkin inspiraation lähteenä.

Myös yhteiskuntatieteiden alalla kehysanalyysia on sovellettu ja käytetty ammatillista toimintaa koskevien tutkimuksien analyysimenetelmänä. Kirsi Günther (2015) tutki väitöskirjassaan mielenterveystyössä tapahtuvaa asiakasdokumentaatiota. Tutkimus paikantuu sosiaalityön ja mielenterveystyön rajapinnalle. Kehysanalyysin avulla hän kykeni poikkitieteellisestä asetelmasta huolimatta paikantamaan dokumentoinnista ammattilaisten käyttämät dokumentointia koskevat kehykset. Kehykset määrittelivät asiakkaan kanssa tehtävää kuntoutustyötä. Tutkimuksessa todettiin, että ammatillisessa toiminnassa asiakkaan rooliksi osoitautui olla ainoastaan arvioinnin kohde. (Emt., 61–63.) Kuten oman tutkimukseni toisessa luvussa todettiin, sosiaalityössä asiakkaan oma ääni pitäisi kuulua aktiivisesti osana työskentelyä. Onko kuitenkin vaarana, että sosiaalityössäkin asiakkaan rooliksi jää olla arvioinnin kohde?

Leila Nisulan (2011) vuorovaikutuskulttuuria maahanmuuttajien työllistämismennuk- sessä koskeva väitöstutkimus puolestaan on esimerkki siitä, miten kehysanalyysi on sovellettavissa tutkijan tarpeisiin. Nisula käyttää tutkimuksessaan diskurssianalyysia, mutta lähestymistapa aineistoon on kehysanalyyttinen. Kehysanalyysistä hän käyttää lähinnä käsitteitä kehys ja rooli. Nisulan (2011) yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tutkimusmetodologia antaa myös minulle rohkeutta valikoida omassa tutkimuksessani käytettävät käsitteet.

Maija Uramo (2016) tutki ammatillisessa lisensiaatin tutkimuksessaan sosiaalityön kehyksiä lastensuojelutarpeen arvioinnissa. Hän totesi että lasten tarpeiden tulkinnat vaihtelevat ja tarpeet voivat näyttäytyä erilaisina vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden silmin. Tutkimuksessa myös todettiin, että sosiaalityöntekijän tulkinnat vaihtelevat eri kehyksien välillä ja

kehukset esiintyvät myös päällekkäisinä. (Emt., 154.) Ennakkoajatukseni on, että myös omassa tutkimuksessani sosiaalityöntekijä toimii eri kehyksissä ja saa erilaisia rooleja.

4.3.3 Kehysanalyysi omassa tutkimuksessani

Goffmanin ristiriitaisuudenkin vuoksi tarkka käsitteiden määrittely on tärkeää. Kehysanalyysiä käyttävä tutkija voi rakentaa joko oman tulkinnan Goffmanin käsitteiden ja teoreettisoinnin pohjalta tai tukeutua jonkun aiemman tutkijan tulkintaan. (Puroila 2002a, 6–7.) Omassa analyysissäni tukeudun aikaisemmin kehysanalyysia toteuttaneiden tutkijoiden ajatteluun sekä käsitteiden määrittelyyn. Erityisesti Puroila ja Peräkylä ovat taustoittamassa omaa ymmärrystäni. Puroila (2002b, 51) toteaaakin, että kehysanalyysin soveltamistapoja on useita ja tutkijan on valittava oma tapa sitä käyttää. Lähtökohdaksi voi ottaa jonkun kehysanalyysin käsitteistä tai jopa pyrkiä toteuttamaan kehysanalyysia kokonaisuudessaan.

Kehysanalyysin keskeisimpänä käsitteenä pidetään siis kehystä. Se on myös analyysin kohde. Tutkimuksen analyysia aloittaessa ei voi tietää, millaisia kehyksiä analyysin edetessä löytyy, mutta ei myöskään sitä millaisia etsii. Valituista käsitteistä huolimatta, kehysten määrittelyä voidaan pitää kehysanalyysin lähtökohtana ja keskeisimpänä toimenpiteenä. (Malin 2012,90.) Puroilan (2002b, 51) mukaan kehysanalyysissa on pikemminkin kyse lähestymistavasta kuin analyysitavasta. Koska kehyksien olemassaolo tutkittavassa yhteisössä tai tilanteessa on tiedostamatonta tai ainakin heikosti tiedostettua, edellyttää kehyksien löytäminen tutkijalta avointa mieltä ja itsestään selvyyksien unohtamista. (Puroila 2002a, 145.) Pysin suhtautumaan aineistoon uteliaasti ja neutraalisti. Olen tehnyt sosiaalityöntekijän työtä ja minulla on ristiriitainen käsitykseni siitä, miten hyvinvointi tulee huomioiduksi. Teen parhaani, että pystyisin asettumaan työroolini ulkopuolelle ja tarkastelemaan aineistoa avoimin mielin.

Puroila (2002a) tiivistää kehysanalyysin ytimen sanoen, että siinä kiinnitetään huomiota siihen miten ulkopuolinen maailma ja meneillään oleva *situaatio (tilanne)* muodostavat yksilön kokemusta todellisuudesta. Tilanne on myös mahdollisuus yksilöiden väliselle vuorovaikutukselle. (Emt., 28, 33.) Tilannetta rajatumpi käsite on *kohtaaminen*. Kohtaaminen on tilanne, jossa vähintään kahden läsnäolijan välille syntyy vuorovaikutusta eli heillä on jokin yhteinen huomion kohde. Kohtaamisissa on suoranaista velvollisuutta huomioda toinen läsnäolija ja olla vuorovaikutuksessa. (Puroila 2002a, 40–41.) Tilanteessa huomio kiinnittyy

siihen, millaista lapsen arki on ja miten ympärillään olevat ihmiset toimivat suhteessa lapseen ja vaikuttavat toimillaan ja vuorovaikutuksellaan siihen miten lapsen hyvinvointi toteutuu. Huomio kiinnittyy myös yksilöiden väliseen kohtaamiseen ja siinä tapahtuvaan vuorovaikutukseen.

Analyysin tekemisessä on kyse induktiivisesti etenevästä ajattelusta ja näin analyysin lähtökohta ei ole tutkijan määrittelemä hypoteesi. Luonnollisestikin tutkijalla on jonkunlainen ennakkokäsitys analyysin tuloksesta, mutta tutkijan tulee tietoisesti pitää niitä ainoastaan ennakkokäsityksenä eikä tehdä analyysia niitä kohti. Tutkijan tulee siis olla huolellinen omien sitoumuksiensa suhteen. (Malin 2012, 91–92.) Puroilan (2002a, 130) mukaan Goffman uskoi siihen, että tutkijat kykenevät etäännyttämään itsensä kriittisen reflektion avulla tutkimusprosessista ja näin ollen tutkijan omilla sitoumuksilla ei olisi erityistä merkitystä tutkimuksen etenemiselle. Ajattelen sen edellyttävän tutkijalta omien ennakoajatuksien ja muiden tutkimusaihetta koskevien käsityksien tiedostamista. Asioiden tiedostaminen mahdollistaa käsitykseni mukaan sen, että ne voi jättää analyysia tehdessä taka-alalle ja huomiotta. Myös tutkimuskohteeseen kohdistuva tiedonjano mahdollistaa kriittisen reflektion ja asian tarkastelun ulkopuolisen silmin.

Tutkimuksessani lapsen hyvinvointi määrittyy toimijuutena Niemelän (2009, 218) kuvaaman teoretisoinnin kautta. Tutkin teoriaohjaavan kehysanalyysin avulla, millaisia ulottuvuuksia lapsen hyvinvointi toimijuutena saa aineistossa. Aineistoon tutustuessani huomasin, että aineistossa on vahvasti läsnä seikkoja ja asioita, jotka selkeästi vaikuttavat lapsen toimijuuteen ja hyvinvointiin, mutta eivät ole pelkästään Niemelän teoretisoinnin avulla tunnistettavissa. Tästä syystä tarkastelen teoriaohjaavan kehysanalyysin avulla aineistoa ja selvitän millaisia ulottuvuuksia lapsen hyvinvointi toimijuutena saa. Tässä käytän apuna vain tarvitsemiani kehysanalyysin käsitteitä, eli kehystä ja roolia. Kehys mahdollistaa hyvinvoinnin ulottuvuuksien tunnistamisen ja rooli puolestaan auttaa paikantamaan esimerkiksi sosiaalityöntekijän asemaa ja tekemistä kehyksessä. Puroila (2002a, 148) toteaaakin, että kehysanalyysi mahdollistaa valitsemaan vain tutkijan tarvitsemat käsitteet ja sitä voi soveltaa tutkijan tarpeisiin tutkimusaihe huomioiden. Kehys määrittää tässä tutkimuksessa lapsen hyvinvoinnin ulottuvuuksia. On siis kyse siitä, mitä tilanteessa mukana olevat omissa silmissään ja toistensa silmissä ovat. Kehys määrittelee sitä, millaisia ominaisuuksia, velvollisuuksia ja oikeuksia tilanteessa olevilla on. (Peräkylä 1990, 22.)

4.4 Aineisto

Jari Eskola ja Juha Suoranta (2014) toteavat että tutkimusta suunnittelevan tutkijan kannattaa tarkistaa voisiko jo olemassa olevaa aineistoa käyttää tutkimuskysymykseen vastaamiseksi. Jo olemassa olevan käyttäminen helpottaa tehtävää työtä, mutta on myös taloudellista. (Emt., 118–119.) Päädyin selvittämään, löytäisinkö omaan tutkimukseeni sopivaa valmista aineistoa.

Tampereen yliopiston Tietoarkiston Aila-palveluun (FSD) on talletettu huomattava määrä erilaisia aineistoja. Tietoarkiston aineistot on jaettu luokkiin A, B, C ja D siten, että A-luokan aineistot ovat vapaassa käytössä, kun taas D-luokan aineistot ovat saatavilla vain aineiston keränneen tutkijan antamalla luvalla. Esittelin tutkimusideani ja jätin 10.11.2019 hakemuksen saadakseni käyttöni aineiston ”FSD3203 Tampere Praksis: Lastensuojelun sijaishuolto ja läheisten verkostot 2016” (Tampere Praksis). Sain myönteisen päätöksen aineiston luovuttamisesta tutkimuskäyttöön 27.11.2019. Päätöksen mukana sain aineiston käyttöä koskevan ohjeistuksen ja ohjeiden mukaan aineisto on käytettävissäni ainoastaan siihen tutkimukseen johon se on minulle myönnetty ja sen jälkeen aineisto on tuhottava. Olen myös sitoutunut ilmoittamaan tutkimukseni valmistuttua sen tiedot Tietoarkistoon.

Aineiston (Tampere Praksis) kerännyt tutkija, Maiju Taskinen (2016), on käyttänyt aineistoa pro gradu -tutkielmaansa, jonka nimi on ”Lapsen läheissuhteiden säätely sijaishuollossa”. Tiina Simpson (2019) on käyttänyt samaa aineistoa pro graduunsa. Siinä tutkitaan lasten läheissuhteita ja suhdetyötä sosiaalityöntekijöiden kuvaamina. Tietoarkistoon tallennettujen tietojen mukaan aineistoa on käytetty ainoastaan näihin kahteen edellä mainittuun tutkimukseen (tieto tarkistettu 7.2.2020). Arvioni mukaan aineisto on siis varsin vähän käytetty.

Aineisto on syntynyt osana Tampere Praksis-hanketta vuonna 2016. Aineisto koostuu erään kunnan neljän sijaishuollon sosiaalityöntekijän haastattelusta. Asiakastapauksia aineistossa on yhteensä yhdeksän, mutta osa asiakastapauksista sisältää perheen useampaakin lasta koskevaa tietoa. Litteroitua ja anonymisoitua tekstiä on yhteensä 66 sivua, neljään eri tekstitiedostoon tallennettuna. Aineiston keskeisinä teemoina ovat lastensuojelun prosessi sijaishuollossa, lapsen läheisverkostoa koskevat asiat ja tilanteet sekä sosiaalityöntekijän toiminta erilaisissa tilanteissa.

4.5 Aineiston analyysi ja sen vaiheet

Goffman ei anna juurikaan ohjeita ja neuvoja aineiston käsittelyyn ja kehysanalyysin tekemiseen. Tilastollisiin menetelmiin hänen tiedetään suhtautuvan kriittisesti, joten on lähdettävä liikkeelle erilaisten yhteensopivuuksien etsimisestä. (Malin 2012, 95). Tällä neuvolla myös minä aloitin aineiston käsittelyn kehysten etsimiseksi. Aloitin analyysin lukemalla aineisto läpi muutamia kertoja. Sen jälkeen alleviivasin tekstistä kaikki ne kohdat, jotka viittasivat jollakin tavoin lapsen hyvinvointiin ja toimijuuteen. Tässä vaiheessa en vielä pitänyt kovin tiukasti mielessäni Niemelän (2009, 218) teoretisointia, vaan huomioin kaikki aiheeseen löysästikin liittyvät viittaukset. Jo tässä vaiheessa huomasin, että aineistossa on varsin paljon sellaisiakin lapsen toimijuuteen viittavia tekstiosiota, jotka eivät ole tunnistettavissa Niemelän teoretisoinnin avulla. Kaiken kaikkiaan alleviivauksia löytyi huomattavan paljon.

Toisella merkitsemiskierroksella käytin eri värisiä kyniä. Valitsin eri värit kuvaamaan teorian (Niemelä 2009, 218) eri tasoja ja ulottuvuuksia ja merkitsin näillä väreillä aiemmalla merkitsemiskierroksella tekemäni merkinnät. Huomasin, että samaan lauseeseen tai tekstin kohtaan saattoi sisältyä useamman kuin yhden tason tai ulottuvuuden hyvinvointiin tai toimijuuteen liittyviä viittauksia. Tällaiset tekstinkohdat merkitsin niin monella eri värillä kuin tarpeellista oli. Lopuksi kirjoitin kaikki väreillä merkityt tekstinkohdat allekkain tekstinkäsittelyohjelmaan, omaksi tiedostokseen, värien mukaisesti jaoteltuna. Tässä vaiheessa huomasin jonkin verran väärillä väreillä merkittyjä tekstejä. Korjasin ne ja siirsin tekstitiedoston oikeaan kohtaan.

Seuraavassa työvaiheessa kirjoitin tekstitiedostoon, jokaisen tekstiotteen rinnalle, yhdestä tai kahdesta sanasta koostuvan, pelkistetyn ilmauksen. Tämän jälkeen sanoista olikin jo yhtäläisyyksiä ja samankaltaisuuksia etsimällä alaluokkiin jakamisen kautta teemoiteltavissa teorian mukaisia hyvinvoinnin ulottuvuuksia, jotka tässä tapauksessa toimivat siis yläluokkina. Teemoittelussa aineistoa järjestellään tiettyjen teemojen mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105). Omassa teemoittelussani teemat ovat teorian mukaisia hyvinvoinnin ulottuvuuksia ja tasoja. On siis kyse teoriaohjaavasta analyysistä. Sillä tarkoitetaan analyysitapaa, jossa teoria toimii analyysin apuna ja teoreettinen tieto ohjaa etsimään aineistosta analyysiyksikköjä. Tavoitteena on, että teoriaohjaavan analyysin avulla saadaan uutta tietoa tutkittavasta asiasta tai ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109.)

Tämän jälkeen tarkastelin rinnakkain alkuperäisiä tekstiotteita sekä teoriaohjaavan sisällysanalyysin avulla saatuja luokituksia. Kehysanalyttisen lähestymistavan avulla

muodostin materiaalista yhteensä neljä kehystä. Kehykset saivat nimekseen turvallinen arki, suhteet läheisiin, arvostus ja kunnioitus sekä neljäntenä luottamus.

Seuraavaksi pääsin tutustumaan tarkemmin niihin hyvinvointia ja toimijuutta kuvaaviin merkintöihin, joita en voinut huomioida ensimmäisessä vaiheessa. Nämä olivat sellaisia tekstiotteita, jotka eivät olleet nimettävissä Niemelän (2009, 218) teoretisoinnin mukaan, mutta jotka joka tapauksessa vaikuttivat jollain tavalla lapsen hyvinvointiin ja toimijuuteen. Poimin merkinnät aineistosta ja kirjoitin allekkain omaksi tekstitiedostokseen. Aloitin kehysanalyysin tarkastelemalla tästä materiaalista samankaltaisuuksia. Kysyin tekstejä lukiesani itseltäni, että miten nämä asiat vaikuttavat lapsen hyvinvointiin ja toimijuuteen. Kysyin myös, että mitä näissä tapahtuu. Luin tekstit hyvin monta kertaa ja luokittelin niitä eri tavoin. Lopulta oivalsin mistä materiaalissa on kyse ja pystyin nimeämään neljä kehystä. Ne saivat nimekseen mahdollistaminen, valta, tunteet ja hylkääminen.

Koska tutkimukseni analyysissa on käytetty teoriaohjaavaa kehysanalyysiä, voidaan sanoa, että teoriaan liittyvän triangulaation ehdot täyttyvät. Sillä tarkoitetaan tilannetta, jossa näkökulman laajentamiseksi käytetään vähintään kahta erilaista teoreettista näkökulmaa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 168.) On sanottu, että triangulaatio vahvistaa tutkimuksen validiteettia, koska useampaa kuin yhtä menetelmää käyttävä tutkija ei voi sitoutua vain yhteen näkökulmaan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 166–167.) Jari Eskola ja Juha Suoranta (2014, 69) puolestaan toteavat, että triangulaatiota voi käyttää esimerkiksi silloin, kun yhdellä menetelmällä ei saa kattavaa kuvaa tutkittavasta asiasta tai ilmiöstä. Juuri tästä syystä otin teorian rinnalle kehysanalyysin. Pelkän teorian tai pelkän kehysanalyysin keinoin analysoitu aineisto ei anna riittävää vastausta tutkimuskysymykseeni.

4.6 Eettisiä näkökulmia

Olen noudattanut tutkimusta tehdessäni hyvän tieteellisen käytännön toimintatapoja. Olen ollut rehellinen, huolellinen ja tarkka tutkimusta tehdessäni. En ole plagioinut toisten tutkijoiden työtä, vaan viitannut asianmukaisesti ja tarkasti heidän julkaisuihinsa. Muutakaan vilppiä, sepittelyä tai vääristelyä on ole tehnyt. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2013, 6, 8.) Aineisto, jonka sain käyttööni, oli valmiiksi anonymisoitu. Hävitän aineiston tutkimuksen valmistuttua, kuten saamani ohjeet edellyttävät.

Mari Kivistö (2019) tiivistää artikkelissaan sosiaalityön etiikan tarkoittavan keskustelua arvoista ja moraalista, hyvästä ja pahasta. Näiden lisäksi sosiaalityön etiikka tarkoittaa edellä mainittuihin liittyvää toimintaa ja toimijuutta. (Emt., 203.) Tällä perustellen arvelen tämän tutkimukseni liittyvän varsin kriittisestikin sosiaalityön eettisiin käytäntöihin, lapsen hyvinvoinnin tunnistamiseen. Siihen, johon laki ja eettiset ohjeet vahvasti sosiaalityöntekijöitä kehottavat. Kuten Anneli Pohjolakin (2019) toteaa, eettisen ja moraalisen sosiaalityön toteutuminen on kuitenkin haasteellista paineisen ja ristiriitaisten odotusten keskellä (emt., 330.) Näitä lastensuojelujärjestelmän uhkia, ristiriitoja ja haasteita Kai Alhanen (2014) on tunnistanut tutkimuksessaan.

Sosiaalityön tulisi olla eettistä, prosessimaista ja suhteissa rakentuvaa. Sosiaalityöntekijän tulee suhtautua kriittisesti niihin asioihin ja ilmiöihin, jotka heikentävät asiakkaiden hyvinvointia ja lisäksi tavoitteena on vaikuttaa niihin yhteiskunnallisiin rakenteisiin, joilla on asiakkaiden hyvinvoinnin kannalta merkitystä. (Pohjola 2019, 332.) Tämä tutkimus tuo näkyväksi omalta osaltaan sitä, miten lapsen hyvinvointi tunnistetaan ja millaisia ulottuvuuksia se sijaishuollon kontekstissa saa.

Tulkittamisen haasteista on ranskalainen filosofi, Paul Ricœur (2000), todennut että se mitä puhuja aikoo sanoa ja tarkoittaa ei välttämättä ole merkitykseltään sama kuin mitä sanottu kirjoitettuna lauseena tarkoittaa. Voi käydä niin, että lopullisen tekstin merkitys onkin paljon suurempi ja merkitsevämpi kuin asian alkuperäinen puhuja tai sen kirjoittaja on oikeastaan tarkoittanutkaan. (Emt., 39, 61). Käyttämäni aineisto (Tampere Praksis) on haastattelutilanteessa nauhoitettu ja sen jälkeen litteroitu. On mahdollista, että kaikki haastattelutilanteessa sanotut asiat eivät ole tulleet sanottua sillä tavoin kuin haastateltavat sosiaalityöntekijät ovat asian ajatelleet tai tarkoittaneet. Juhilan (2018) mukaan sekä kirjoitettuun tekstiin että sen lukemisen kautta tapahtuvaan tulkintaan on aina vaikuttamassa kulttuuriset näkökulmat mutta myös ammatillisen profession kautta tulevat tulkintakehykset. Näiden kautta asiakkaiden elämää arvioidaan ja jäsennellään, kirjoitetaan ja uudelleen tulkitaan. (Emt., 46.)

Ricœur (2000, 122) on pohdiskellut myös yksittäisten sanojen merkitystä kokonaisuuden kannalta. Hänen mukaansa teksti kokonaisuutena voi olla hyvinkin moniääninen, huolimatta siitä millaisia merkityksiä yksittäiset sanat tai lauseet antavat. Teksti kokonaisuutena voidaan tulkita eri tavoin kuin tekstin eri osat voitaisiin tulkita. Siksi tekstiä lukiessa ja tulkittaessa onkin huomioitava, mihin tarkoitukseen teksti on luotu ja kenen luettavaksi ensisijaisesti tarkoitettu. Puroilan (2002a) mukaan Goffman pohti myös sitä, löytyykö sanotun asian

merkitys yksittäisistä sanoista vai sanojen muodostamista lauseista. Goffmanin näkemyksen mukaan puhetta analysoitaessa tulee huomioida myös kontekstin merkitys puhutulle asialle. (Emt., 80–81.)

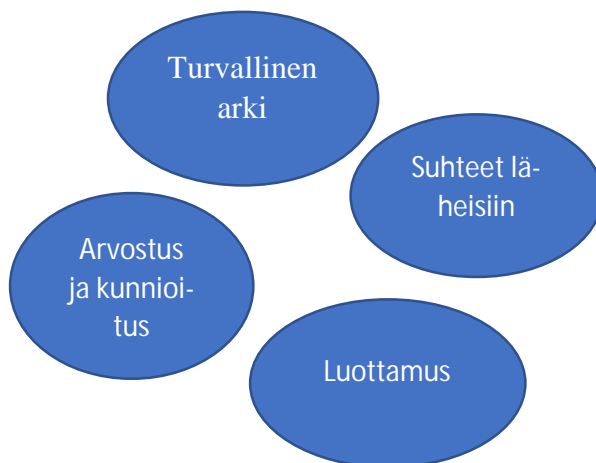
Tulkinnan haasteet ja mahdolliset tulkitsemiseen liittyvät erehdykset huomioiden on todettava, että tutkimukseni tulos kiinnittyy käyttämäni aineistoon ja siksi ei ole yleistettävissä koko ilmiötä selittäväksi. Aineistoon haastatellut sosiaalityöntekijät ovat saaneet itse valita asiakkaat, joista ovat halunneet haastattelutilanteessa kertoa. Tälläkin voi olla vaikutusta tutkimuksen tuloksiin. Tutkimukseni voi antaa kuitenkin vihjeitä siitä, miten tämän ajan sosiaalityössä lapsen hyvinvointi tunnistetaan.

5 HYVINVOINNIN KEHYKSET

5.1 Perustarpeiden kehykset

Ihmisen olemisen ja elämisen tarpeiden turvaaminen on viimekädessä sosiaalityön tehtävä. Sosiaalityön on autettava niitä henkilöitä, jotka apua tarvitsevat ja jotka eivät itsenäisesti ja omin voimin selviä. Sosiaalityön tehtävä on myös ylläpitää sosiaalista turvallisuutta ja kehittää sosiaalista toimintakykyä. Kyse on ihmisarvoisen elämän perusasioista. Lastensuojelussa tämä tarkoittaa esimerkiksi huonoissa elinoloissa olevien ja asuvien lasten ja nuorten elämän turvaamista viimesijaisena toimenpiteenä eli huostaanottamisella. Näin lapselle pyritään turvaamaan inhimillisen elämisen edellytykset. (Niemelä 2008, 231.)

Teoriaohjaavan kehysanalyysin ensimmäisessä vaiheessa tarkastelin kehysanalyttisin silmin, Niemelän (2009, 218) systeemiteoreettisen teorian näkökulmasta, aineistoa. Niemelä (2006) huomauttaa, että teorian jokainen taso ja ulottuvuus ovat oman laisiaan ja niitä ei saisi yhdistää toisiinsa. Niistä jokainen kuvaa hyvinvoinnista eri puolta ja siksi ne on pidettävä erillisinä. (Emt., 77.) Tästä syystä olen jokaisen kehyksen yhteydessä maininnut, minkä ulottuvuuden ja tason hyvinvointia kehys kuvaa.

KUVIO 3 Perustarpeiden kehykset.

Löysin neljä erilaista kehystä, jotka kuvaavat lapsen hyvinvointia toimijuuden näkökulmasta. Nämä kehykset saivat nimekseen turvallinen arki, suhteet läheisiin, arvostus ja kunnioitus sekä neljäntenä luottamus.

Olen käyttänyt kehysten sisältöä kuvaamaan aineistosta tekstiotteita. Olen kuitenkin siistinyt niitä luettavuuden helpottamiseksi ja korvannut asiayhteyteen kuulumattomat tekstin osiot kolmella pisteellä. Joihinkin tekstiotteisiin olen lisännyt hakasulkeisiin asiaa selittävän tiedon.

5.2 Turvallinen arki

Turvallisen arjen kehyksessä yhdistyy olemisen- ja tekemisen -tasojen aineellinen ulottuvuus. Olemisen -tason aineellinen ulottuvuus kiinnittyy olemassa oloon, elossa säilymiseen ja terveenä pysymiseen. Kyse on siis ihmisen perustarpeista ja niiden täyttymisestä tai täyttymättä jäämisestä. Tässä kontekstissa se tarkoittaa lapsen fyysistä hyvää oloa, elinolosuhteita sekä sitä, miten hänen aineellisista tarpeistaan pidetään huolta. (Niemelä 2009, 216.) Tekemisen -tasolla, aineellisessa ulottuvuudessa, on puolestaan kyse fyysisestä itsensä toteuttamisesta. Jos ihminen ei voi toteuttaa itseään, on riskinä ajautuminen syrjäytymiseen. Tekemisen tason toteutumattomuus voi tarkoittaa lasten kohdalla esimerkiksi koulua käymättömyyttä ja harrastustoiminnasta luopumista. Näiden seurauksena voi olla tunne tarpeettomuudesta ja hyödyttömyydestä. (Niemelä 2009, 219.)

Useat aineiston lapsista olivat joutuneet kokemaan perheväkivaltaa ja kaltoinkohtelua, kärsimään vanhempien tai läheisten päihteiden käytön vuoksi. Ruuasta ja vaatteista saattoi olla pulaa, kotona saattoi olla sotkuista ja likaista. Vanhemman mielenterveyspulmat saattoivat, myös aiheuttaa arvaamattomia tilanteita. Saman asian Riitta Laakso (2009) huomasi lastenkotien arkea kuvaavassa väitöskirjassaan. Asiakaslasten elämästä on ennen lastenkotiin tuloa usein puuttunut turvallinen arki. Lapsesta ei ole esimerkiksi pidetty huolta, häntä on saatettu kaltoinkohdella tai vanhempi on ollut jostain syystä jaksamaton. Lastenkodeissa pyritäänkin kiinnittämään erityistä huomiota turvallisen arjen ja kasvuympäristön järjestämiseen. Turvallisuudella tarkoitetaan sellaista arkea, jossa päävastuu sen järjestymisestä on aikuisella. (Emt., 116–117; Kestilä 2016, 33–34.)

”...tää äiti ja mummu ja jää ex-mies oli kaltoinkohdellu tätä poikaa, että kurittanut sillain aika rankasti...”

”...mummu ei anna puhtaita vaatteita ja vaatteet on liian pieniä ja yksin joutuvat pienet koulumatkaa pimeessä kulkemaan metsikön läpille...”

”... isä tuomittiin sakkoihin ihan lasten pahoinpitelystä ja äitiä on pahoinpidelty ja lapset on nähnyt perheväkivaltaa ja isänsä arvaamattomuus...”

Sointu Kestilä (2016) toteaa lastensuojelulasten epävakaata kasvuympäristöä koskevassa väitöstutkimuksessaan, että lapsille yhteistä on kokemus siitä, että vanhemmat eivät ole kyenneet pitämään heistä huolta ja ottamaan kasvatusvastuuta. He ovat joutuneet myös vanhempiensa taholta välinpitämättömästi kohdelluiksi ja arki on osoittautunut epäsäännölliseksi. (Emt., 117.) Aineistossa lapset oireilivat kokemilleen asioilla näpistelynä ja jättäytyivät koulusta ja harrastuksista pois. He saattoivat myös kokeilla ja käyttää hyvin nuorena tupakkaa ja päihteitä. Osa heistä sai myös varsin pitelemättömiä raivokohtauksia.

Olemisen tason aineellinen ulottuvuus on lapsen arjessa perustavaa laatua olevaa huolenpitoa. Se on sitä, että asuinolosuhteet ovat asianmukaiset ja asuinympäristö lapselle sopiva. Se on myös sitä, että lapsen riittävästä vaatetuksesta huolehditaan, hän saa sopivaa ravintoa ja juomaa riittävästi. (Niemelä 2008, 226.) Arjen rytmisyys ja säännöllisesti toistuvat tehtävät ilmentävät osaltaan arjen huolenpitoa. Tämä näkyy muun muassa ruoka-ajoissa, nukkumaanmenoajoissa ja harrastuksien säännöllisyydessä. (Laakso 2009, 117–118). Huolenpito on myös lapsen vaatteista, niiden puhtaudesta ja riittävydestä huolehtimista, mutta myös lapsen hygienian hoidossa tukemista. Kyse on siis arkaluontoisista ja hyvin henkilökotaisista asioista. Osa huolenpitoa on myös sairaan lapsen hoivaamista sekä välittävää kanssakäymistä lapsen kanssa. (Laakso 2009, 120–121, 136.)

”... se näkyy kaikessa. Koulunkäynnissä, harrastuksissa kaikessa se näkyy, että lapset voi hyvin...”

Aineistossa korostuivat samankaltaiset asiat. Rutiinien ja säännöllisesti toteutuvien arkisten asioiden merkitys lapsen turvalliseen arjelle on suuri. Puhtaat ja siistit olosuhteet, säännöllisesti tarjottu ruoka, puhtaat vaatteet ja kaiken kaikkiaan turvallinen ympäristö vakauttavat lapsen vointia vaikeiden kokemusten jälkeen. Merkittävä osa turvallista arkea on säännöllinen koulunkäynti, harrastaminen ja kuntouttavien toimenpiteiden, erimerkiksi terapiat, säännöllisyys ja jatkuvuus.

5.3 Suhteet läheisiin

Kehys koostuu olemisen -tason sosiaalisesta ulottuvuudesta. Ihminen on perusolemiseltaan sosiaalinen olento ja hakeutuu toisten yhteyteen. Tässä ulottuvuudessa on kyse yhdessä olemisesta ja se onkin tärkeänä pidettävä toiminnan päämäärä. Ulottuvuus sisältää suhteet perheeseen, sukulaisiin ja muihin läheisiin, mutta myös kiintymyksen tunteen, perusluottamuksen ja turvattomuuden. Myös rakkauden ja kiintymyksen tunteet ovat osa olemisen -tason sosiaalista ulottuvuutta. (Niemelä 2008, 226.)

Aineistossa esiintyvien lasten omille perheille oli ominaista pieni verkosto ja suppea läheisten määrä. Toinen vanhemmista oli usein yksinhuoltaja ja toiseen vanhempaan suhde saattoi olla hyvin ongelmallinen. Perheissä vaikutti olevan paljon yksinäisyyttä.

”Hänellä ei ole mitään läheisverkostoo. Eli ei ole ketään. Hänellä ei ole kauheen paljon ystäviä, ei koskaan ollut... yks kaveri käytännössä, joka opiskelee samaa mitä hän.”

Aineistossa korostui sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijän aktiivinen työskentely lapsen ja läheisten suhteen vahvistamiseksi. Työskentely ei ollut aina helppoa ja vanhempia saattoi olla hyvin vaikea aktivoida, saati tavoittaa. Laakson (2009) mukaan yksi osa lastenkodilla tehtävää työtä on yhteistyö lasten vanhempien kanssa. Yhteistyö koostuu sovituista tapamisista ja neuvotteluista, kyläilystä ja piipahtamisista lastenkodilla, sekä puhelimitse pidettävästä yhteydenpidosta. Se on kasvatuskumppanuutta, vanhempien tukemista mutta myös vointinsa arviointia sekä yhteydenpiston sääntelyä. (Emt., 188–193, 200.) Joidenkin vanhempien kanssa yhteistyösuhde oli lämmin ja toimiva, toisten kanssa hyvinkin etäinen ja viileä. Kestilän (2016) tutkimuksessa kuitenkin sijaisvanhempien ja lasten biologisten vanhempien välillä riippui biologisten vanhempien aktiivisuudesta. Suunnitelmiin yhteydenpito oli kirjattu, mutta käytännössä se ei toteutunut. (Emt., 147.)

Suhde sijaisvanhempiin osoittautui aineistossa hyvin tärkeäksi asiaksi lapsille. Jos lapsi koki suhteen sijaisvanhempaan heikoksi, hän pyysi aktiivisesti sijoituspaikan vaihtoa.

”... kun näkee, että se on tavallinen hyvävointinen lapsi. Haasteensa sillä on tuollakin, mutta kauheen kivasti sijaisvanhemmat sen kans juttelee... ja sitten nää on ihanat heidän omat lapset, et sinne on aina kiva mennä käymään. Oikeen semmonen kiva perhe ja näkee, et siellä on kaikki hyvin pojalla...”

”[Vanhemmat] huomioivat tämän lapsen ja arvostavat tietysti sitä sijaisperheen työtä. Arvostavat ja ovat tyytyväisiä yhteistyöhön ja kaikki sujuu.”

”Heillä [sijaisperheellä] on hirveen hyvä suhde ollut pienestä saakka tähän lapseen, että se varmaan näkyikin ja kantaa tosi hyvin.”

Lastenkodilla tapahtuviin vanhempien kohtaamisiin liittyy varsin usein jokin yllättävä juonne, jostain pieneltä vaikuttavasta asiasta esiin nouseva suurempi ristiriita. Haasteena on, että nämä tapahtumat ja tunnelmat vaikuttavat jossain määrin tuleviinkin kohtaamisiin. Huomionarvoista on, että työntekijät edustavat tahtomattaan näissä tilanteissa itseään, mutta myös koko ammattikuntaa ja erityisesti lastensuojelua. (Laakso 2009, 194–195.)

Lastenkotityöhön liittyy vahvasti lapsen vanhempien houkuttelu vanhemmuuteen ja yhteydenpitoon. Osa vanhemmista toimii aktiivisesti vanhemman roolissa lapsen ollessa sijoitettuna, mutta osa vanhemmista on kadonnut lapsen elämästä jo ennen sijoitusta tai jättäytyy sivuun lapsen elämästä, katoaa. Työntekijät pyrkivät yhteistyössä sosiaalityöntekijöiden kanssa tavoittelemaan vanhempia, mutta katkenneen yhteydenpidon jälkeen yhteistyön tekeminen voi olla hyvin haastavaa sekä vanhemmalle että lapselle. He voivat olla toisilleen täysin vieraita ja tarvitsevatkin silloin rohkaisun lisäksi konkreettisiakin neuvoja, miten olla ja toimia. Työskentelyn tavoitteena on, että lapsella olisi mahdollisuus saada realistinen kuva vanhemmistaan, mutta myös omista juuristaan. (Laakso 2009, 209–210.)

”Nuoremmalle lapselle äiti oli kaikki kaikessa ja aikaisemmin äidillekin tää oli ollut kaikki kaikessa. Mutta nyt ei taida enää niin olla. Että kyllä ne äidin ongelmat alkaa näyttäytyä sen verran paljo.”

Varhaislapsuuden turvallinen ja luottamuksellinen suhde vanhempiin auttaa rakentamaan pohjaa lapsen tulevaisuudelle, tavalle suhtautua muihin ihmisiin ja kykyyn tuntea välittämistä ja rakkautta. Kyse on siis perusluottamuksen ja perusturvallisuuden tunteesta ja niiden kehittämisestä. (Niemelä 2009, 216.) Suvi Vaarlan (2011a) kirjoittamassa artikkelissa sijaisperheen äiti toteaa osuvasti, että vaikka vanhemmat olisivat minkälaisia, he ovat kuitenkin lapsen vanhempia. Tästä syystä yhteydenpito on tärkeää, vaikka se ei aina tuottaisikaan tuloa. Hän painottaa myös sitä, että vanhempia ei saa lapselle moittia. (Emt., 230.) Säännöllisesti toteutuvat vanhemman tapaamiset olivat aineiston mukaan lapselle tärkeitä. Jos lapsi ei kokenut oloaan turvalliseksi, hänelle riitti harvemmin ja lyhyemmän aikaa kestävä tapaaminen. Tärkeintä oli tapaamisten säännöllisyys ja lapsen toiveen kunnioittaminen niiden suhteen.

Jo ennen sijoitusta lapsella on saattanut olla läheisverkostossa joku tärkeä aikuinen, kuten mummo. Myös suhdetta muihin lapselle rakkaisiin aikuisiin tulee vaalia. Lähisukulaisten lisäksi tärkeän aikuisen roolin voi saada vanhemman uusi puoliso tai pitkään naapurissa asunut henkilö. Toisaalta taas usein vaihtuvat vanhemman seurustelukumppanit voivat saada aikaan epämiellyttäviä ajatuksia. Nuoruudessa myös seurustelukumppanit ovat tärkeitä, kuten myös omien ystävyys-suhteiden solmiminen.

”Yhden tädin mies on ollut pojalle tosi tärkeä... puuhastelee kaiken näköisiä rakennustöitä, pihahommia.”

”... hirveen tärkeitä ne käynnit pojalle mummon luona.”

5.4 Arvostus ja kunnioitus

Kehys koostuu olemisen- ja tekemisen- tason ja henkisen tason ulottuvuuksista. Olemisen-tasolla tässä tarkoitetaan itsetietoisuutta, autonomisuutta, turvallisuutta, ymmärrystä ja tiedostamista. Sillä tarkoitetaan ihmisen kasvamista ja kehittymistä sellaiseksi, kuin hänellä voi olla mahdollisuus tulla. ”Mittoihinsa kasvaminen” on ihmiselle lajityypillinen ominaisuus ja sen katsotaankin olevankin ihmisyydessä keskeistä. (Niemelä 2009, 217.) Tekemisen-taso puolestaan on tiedonjanoa, kulttuurillisuutta, uskonnollisuutta ja muuta henkistä tekemistä. Hyvinvoinnin katsotaan tällä tasolla olevan itsensä toteuttamista, toiminnan ja osallisuuden mukanaan tuomaa hyvää oloa. (Niemelä 2009, 220.)

Sointu Kestilän (2016) tutkimuksen tuloksissa todetaan, sosiaalityössä lapsen asemaa tai lapsen tilanteen heikkoutta ei huomioitu tai huomattukaan riittävästi. Huomioiminen oli niin vähäistä, että se ei riittänyt lapsen aseman vahvistamiseen ja lapsen edun toteutumiseen. Tämä näyttäytyi erityisesti niissä tilanteissa, kun perhe oli vielä lastensuojelun avoimuuden asiakkaana. Lasta ei kuultu riittävästi ja hänen arjestaan tehtiin puutteellisin tiedoin tulkin-toja. (Emt., 181–182.) Morrison ym. (2019) tutkimuksen mukaan lapsen toimijuutta voi tukea sekä sanallisesti että ilman sanoja. Avoimien kysymyksien esittäminen antaa lapselle tilaa vastata sopivaksi katsomallaan tavalla. Lapsen mielipiteen kuunteleminen ja ajatuksien huomioiminen ovat ensiarvoisen tärkeitä ja niitä tulee kunnioittaa. On myös hyvä varmistaa, että on ymmärtänyt asian siten kuin lapsi on sen tarkoittanut ymmärrettävän. Toimijuuden tukemista on myös se, että sosiaalityöntekijä auttaa lasta ymmärtämään tilannettaan ja arkea, jota elää. (Emt., 105–107.) Aineiston lapset olivat sijaishuollossa olevia. Tuli vaikutelma

siitä, että ammattilaiset todella tekivät parhaansa esimerkiksi lapsen mielipiteen selvittämiseksi. He kävivät tapaamassa lasta ja erilaisin kommunikaatiokeinoin pyrkivät selvittämään lapsen mielipiteitä ja toiveita. Lapsia myös kannustettiin ilmaisemaan omia ajatuksiinsa ja käsityksiään asioista.

”Hän tuntu olevan hyvin tyytyväinen kun siellä kävi niin ku katsomassa.”

”Lomakkeita poika on saanut täyttää, jatkaa lauseita ja kortteja, kun se poika on semmonen, ettei se hirveesti puhu, mutta näin sieltä tulee sitä asiaa.”

Myönteisestä tunnistamisesta hyötyvät kaikki lapset ja nuoret, mutta erityisesti se vahvistaa niiden lasten selviytymistä joilla elämä on ollut haasteellista. Pelkkä sanallinen kunnioitus ja arvostaminen ei riitä ollakseen myönteistä tunnistamista. Lisäksi tarvitaan eleitä ja tekoja, joiden avulla lapsi tunnistaa olevansa arvokas omana itsenään. Henkilökohtaisissa vuorovaikutussuhteissa myönteinen tunnistaminen on keskeistä, mutta se toteutuu myös yhteiskunnallisesti määrittävissä suhteissa silloin kun yksilön oikeuksia kunnioitetaan. Myönteistä tunnistamista voi toteuttaa niissä tiloissa ja ympäristöissä missä lapsi tai nuori on. Se on kiinnostumista lapsesta, huolenpitoa ja onnistumisten huomaamista. (Kallio, Korkiamäki, Häkli 2015, 18–22.)

”Tää vanhempi lapsi kokee olevansa oikein hylkiö, josta tää äiti ei tykkää eikä yhtään arvosta.”

Särkelä (2001) muistuttaa, että menneisyytemme vaikuttaa myös nykyisyyteen ja näin ollen se ei voi olla vaikuttamatta myös tulevaisuuteenkin. Menneisyytemme vaikuttaa kaikkeen siihen mitä olemme, vahvuuksistamme heikkouksiin. Kuitenkin tulevaisuuden merkityksellisyys antaa merkityksen työskentelylle ja tavoitteille. (Emt., 85.) Lapsen kehittyminen, kasvaminen ja itsenäistyminen olivat asioita, jotka ilahduttivat erityisesti ammattilaisia. Tämä näkyi erityisesti lasten oman tahdon ja mielipiteiden kunnioittamisena, sekä luottamalla siihen että lapsi tekee hyviä valintoja mutta tarvittaessa osaa pyytää apuakin.

”Lapsi halus asunnon läheltä mummoo... nyt sitten hän halus muuttaa sieltä kämpästä pois... ja ilmeisesti se suhde mummon on, niin se ei enää ole niin isossa roolissa.”

Aineistossa uskonnolliset ja kulttuuriset seikat näyttäytyivät ristiriitaisina. Lapsen näkökulmasta ne olivat itsestään selvyyksiä, kunnes jokin taho kyseenalaisti ne. Kyseenalaistaminen saattoi olla läheisen taholta ivallista naurua, suoranaista kulttuurin ulkoisten merkkien kielämistä ja kulttuuristen tapojen halveksimista.

On tärkeää, että sekä sosiaalityöntekijät että sijaisperheet tiedostavat lapsen kulttuuristen tekijöiden olemassaolon ja vaikutuksen. Ne vaikuttavat sekä yhteistyöhön, mutta myös arkeen. On huomattava, että lapselle itselleen voi olla hyvinkin tärkeää elää kulttuurisen identiteettinsä mukaisesti, vaikka sijaisperheelle näillä ei niin suurta merkitystä olisikaan. (Niekka 2010, 6–7.) Aineistossa ammattilaiset näyttäytyivät lasta tukevinä uskonnollisten ja kulttuurillisten arvojen suhteen. Ammattilaiset puolustivat lapsen valintoja kyseenalaistaville läheisille.

”Poika on saanut kasvaa oman kulttuurinsa ja uskontonsa parissa [sijaisperheessä]”

Niekka (2010) huomauttaa, että lapsen sijoituspaikkaa mietittäessä on tärkeää huomioida heidän mahdollisuutensa tukea lapsen uskonnollista kasvatusta. Tämä on tärkeää huomata, koska huostaanotosta huolimatta vanhemmilla säilyy edelleenkin oikeus tehdä ratkaisuja lapsen uskonnon ja uskonnollisen kasvatuksen suhteen. Kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioiminen ja niissä tukeminen auttavat lasta muodostaessaan käsitystä itsestään, mutta myös edesauttavat läheissuhteiden ylläpitoa. (Emt., 11).

”...tää poika tietää, kuka hän on ja mistä tulee ... jotenki sitä oman perheensä ja suvun juttua saa siihen omaan kasvuunsa... ja mitä heidän suvussaan tehdään.”

5.5 Luottamus

Kehys koostuu omistamisen -tason sosiaalisesta ulottuvuudesta. Tällä tarkoitetaan sosiaalista pääomaa ja sen keskeisintä elementtiä, eli luottamuspääomaa. Ilman luottamusta sosiaalinen pääoma ei voi kasvaa ja kehittyä. (Niemelä 2009, 221.) Se kiinnittyy tässä tutkimuksessa lähes ainoastaan sosiaalityöntekijän sekä lapsen ja perheen väliseen luottamukselliseen suhteeseen. Kuten Bardy ja Heinokin toteavat (2013), jokainen lapsi tarvitsee luotettavan

ihmisen. Ihmisen, johon luottaa ja johon uskaltaa kiintyä. Sellaisen ihmisen, joka kannustaa. (Emt., 18.)

Aineistossa sosiaalityöntekijät mainitsivat useita kertoja, että asiakassuhteelle ja luottamuksellisen suhteen muodostumisen kannalta on ollut hyvä asia että sama sosiaalityöntekijä on ollut perheen työntekijänä pitkään. Alhasen (2014) tutkimuksessa todettiin, että lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on suuret asiakasmäärät ja se vaikuttaa suoraan siihen, kuinka tiiviisti sosiaalityöntekijä pystyy paneutumaan asiakkaansa tilanteeseen. Suuret asiakasmäärät aiheuttavat jatkuvaa kiirettä, mutta myös sosiaalityöntekijöille henkistä kuormitusta. Tutkimukseen osallistuneet asiakasvanhemmat ja nuoret arvelivat, että asiakasmäärät ja jatkuva kiire aiheuttavat sen, että sosiaalityöntekijät vaihtavat työpaikkaa tai lähtevät toiselle alalle. (Emt., 41–45.) Työntekijöiden vaihtumista aiheuttaa myös lastensuojelun jakaminen osaluoksiin (Alhanen 2014, 50).

Luottamuksellinen suhde asiakkaan ja työntekijän välille ei voi syntyä, jos yhteistyösuhde jää lyhyeksi, eikä sisällä riittävästi kohtaamisia (Peltola & Moisio 2017, 47). Erityisesti haasteelliseksi koettujen perheiden kanssa työskennellessä on ollut hyvä asia, että sama työntekijä on toiminut perheen kanssa pitkään. Pitkässä työskentelysuhteessa perhe ja sosiaalityöntekijä oppivat tuntemaan toisensa hyvin ja se mahdollistaa luottamuksellisen suhteen syntymisen. Kuten Särkeläkin (2001) sanoo, asiakkaan pitäisi pystyä luottamaan siihen, että työntekijä haluaa hänelle hyvää. Se on edellytys luottamuksellisen työskentelysuhteen syntymiselle. Luottamuksellisuus ei kuitenkaan ole itsestään selvyys heti yhteistyön alkaessa, vaan pikemminkin se syntyy työskentelyn edetessä ja sitä voidaan jopa pitää työn tuloksena. (Emt., 34.)

”Kyllä tässä helpottaa kun on sama työntekijä monta vuotta... kaikesta huolimatta tässä yhteistyötä koko ajan tehty.”

”Siinä on ollut se haaste, että siellä on se työntekijä vaihtunut ihan hirveesti, et siellä on koko ajan eri työntekijä. Nyt on siis semmonen, jonka pitäis olla pitempään.”

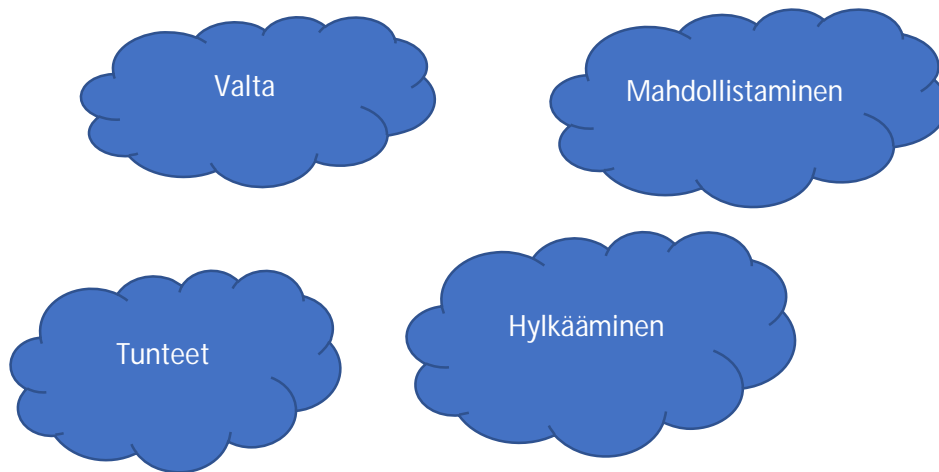
Monilla asiakkailla ei ole kokemusta luottamuksellisesta työskentelysuhteesta. Hyvä auttamissuhde on kuitenkin jo sellaisenaan varsin tehokas interventio asiakkaan tilanteeseen, koska hyvä suhde on emotionaalisesti korjaavaa. (Särkelä 2001, 71.) Yhdessä jaetut vaikeat tilanteet kehittivät aineiston mukaan luottamuksellisen suhteen kehittymistä lapsen kanssa. Tärkeäksi osoittautui, että lapsi sai oikeasti huomata, että hänet hyväksytään omana itsenään.

Tämän sosiaalityöntekijät tekivät todeksi uskomalla lapsen potentiaaliin ja muutokseen, mutta myös pitämällä lapsen puolia vaikeissa tilanteissa. Lapselle on tärkeää voida luottaa siihen, että hänet tunnustetaan juuri sellaisena kuin hän on. Tällä voi olla ratkaiseva vaikutus silloin, kun lapsi hakee motivaatiota ja rohkeutta esimerkiksi jonkun haastavan taidon oppimiseen. (Kallio 2015, 99–100.)

6 HYVINVOINTIIN VÄLILLISESTI VAIKUTTAVAT KEHYKSET

6.1 Välilliset kehykset

Analyysin toisessa vaiheessa etsin teoriaohjaavan kehysanalyysin keinoin aineistosta lapsen hyvinvointiin välillisesti vaikuttavia kehyksiä. Näissä kehyksissä korostuu toimintaan ja toimijuuteen liittyvä teoretisointi.

KUVIO 4 Välilliset kehykset.

Löytämäni neljä kehystä saivat nimekseen mahdollistaminen, valta, tunteet ja hylkääminen. Kehyksille on yhteistä se, että niissä aikuisilla on aktiivinen rooli ja heidän tekonsa ja sanansa vaikuttavat lapsen hyvinvointiin ja toimijuuteen

Aineiston tekstiotteet auttavat kehysten sisältöjen kuvauksessa. Olen kuitenkin siistinyt niitä luettavuuden helpottamiseksi ja korvannut asiayhteyteen kuulumattomat tekstin osiot kolmella pisteellä. Joihinkin tekstiotteisiin olen lisännyt hakasulkeisiin asiaa selittävän tiedon.

6.2 Valta

Vallan kehyksessä valtaa käyttivät sosiaalityöntekijät, vanhemmat sekä sijaisvanhemmat. Valta saattoi olla luonteeltaan negatiivista tai sellaista, jolla on positiivinen vaikutus lapsen hyvinvointiin.

Alhanen (2014) määrittelee omassa tutkimuksessaan vallan Michel Foucaultin ajatuksien mukaisesti. Valta nähdään toimintaan kohdistetuksi toiminnaksi, jolloin valtaa käyttävä pyrkii omalla toiminnallaan tai puheellaan eli vallan käytöllä vaikuttamaan siihen, miten toinen osapuoli, eli se kehen valtaa käytetään, toimii. Vallan käyttö voi siis olla arjessa tapahtuvaa ja tavallista. Sitä tapahtuu kaikissa ihmissuhteissa, sekä yksityiselämässä että julkisella alueella. (Emt., 17.) Omassa analyysissäni valta näyttäytyy saman kaltaisena. Sekä vanhemmat, sosiaalityöntekijät että sijaisvanhemmat pyrkivät vaikuttamaan muiden toimintaan ja toimimaan siten kuin itse toivovat ja parhaaksi näkevät.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän työ sisältää lähes aina valtaa ja vallan käyttämistä. Lapsen sijoittaminen pois vanhempiensa luota on vallan käyttöä, mutta samaan aikaan lapsen suojelemista erilaisilta uhkaavilta asioilta. Vallan käytöllä tavoitellaan turvallisia olosuhteita ja mahdollisuutta tasapainoiseen kehittymiseen ja kasvuun. (Alhanen 2014, 18.) Sosiaalityöntekijän vallan käyttö liittyy kehyksessä, usein hallinnollisiin päätöksiin. Yhteydenpidon rajoituksilla sosiaalityöntekijät joutuivat rajaamaan esimerkiksi vanhemman tapaamisia lapsen turvallisuutta vaarantavissa tilanteissa. Joskus päätökset olivat varsin lyhytaikaisiaakin. Myös toistuvista, vuoden kestävästä, päätöksistä aineistossa oli maininta.

”...tossa vaiheessa ei vielä tehtyä rajoituksia, mutta myöhemmin on tehty kyllä. Et mä oon tainnut tehdä yhden rajoituspäätöksen, mikä oli sitten ihan vuoden mittainen.”

”... sijaisäiti sano et se [rajoituspäätös] rauhoitti sisaruksia tosi paljo ja oli tosi hyvä juttu.”

Sosiaalityöntekijä saattoi käyttää valtaa myös muuten kuin hallinnollisen päätöksen tekemällä. Sen tarkoituksena oli rajoittaa vanhemman toimintaa tai käyttäytymistä. Se näyttäytyi sosiaalityöntekijän toistuvana ja vaativana puheena vanhemmalle, sekä suoranaisten kieltoina. Se oli vetoamista, sekä suoraa ja kaunisteleamatonta puhetta. Sosiaalityöntekijät tekivät sanallisia sopimuksia vanhempien kanssa, mutta vetosivat myös laadittuihin asiakassuunnitelmiin ja perustelivat sillä vaatimuksiaan. Sosiaalityöntekijät olivat helpottuneita, mikäli

näillä keinoin lapsen tilanne pystyttiin turvaamaan ja säästyttiin rajoituspäätöksen tekemiseltä.

”Äitin kans oli puhuttukin, että jos oot huonossa kunnossa, niin et menekään tapaamaan lapsia.”

”Täs on todella koko ajan joutunut niin ku olemaan rajaamassa jotain. Siis rajaamispäätöksiä ei oo tehty. Ne on aina niin ku pyritty sopimaan siinä neuvotteluissa.”

”Et oon rajannu puhelimesta kyllä. Keskusteluilla on mennyt ja ehkä jopa sellaisella sanelulla.”

Vanhempien käyttämä valta kehyksessä oli ankaraa ja rujoa. Se oli väkivaltaista käytöstä lasta tai lapsen läheistä kohtaan, lapsen mielipiteeseen ja tahtoon vaikuttavaa henkistä väkivaltaa, lapsen pelottelua ja muuten odottamatonta käytöstä vanhemman taholta. Joissakin tapauksissa lapsen hylkääminenkin vanhemman taholta näyttäytyi ankarana vallan käyttönä. Läheisten käyttämä valta puolestaan näyttäytyi lapsen vanhempien moittimisena tai haukkumisena, mutta myös lapsen tekemien valintojen arvostelemisena ja arvaamattomana käytöksenä.

”Isä käyttäytyi tosi väkivaltaisesti äitiä ja lapsia kohtaan ja ihan tuomittiinkin niistä. Äiti sai voimia lähteä turvakodille.”

”[mummo] haukkui sitä omaa poikaansakin lapsille. Olihan se kaikenlaista tehnyt ja pelkäsikin mummu sitä lasten isää... Ja oli se kuitenkin näitten lasten isä.”

Eevastiina Gjerstad (2009) on käsitellyt väitöskirjassaan vallan ilmenemismuotoja kotikasvatuksessa. Hän jaottelee valtaa teoreettisesti. Hänen mukaansa väkivalta ei käsitteellisesti välttämättä kuulu valtaan, koska vallankohde ei ole hyväksynyt vallankohdeena olemista. Yksi tapa eritellä valtaa, on tarkastella onko sillä sortava, tuottava vai mahdollistava vaikutus vallan kohteeseen. (Emt., 281–282.) Tästä näkökulmasta huolimatta, tässä tutkimuksessa väkivaltaa käyttävä vanhempi huomioidaan valta-kehyksessä.

Auli Ojurin (2004) parisuhdeväkivaltaa kokeneita naisia koskevassa väitöskirjassa tutkija on erotellut äitien puheesta neljä erilaista tapaa, jolla äidit puhuvat lapsistaan. Lapset saivat puheessa väkivallan salaisuuksien ylläpitäjän roolin, perheen koossapitäjän roolin, lapsia käytettiin uhkailun ja syyllistämisen välineinä sekä äidin muutostarpeen herättäjänä. (Emt.,

108.) Aineistossa sosiaalityöntekijät yrittivät lapsiin vedoten saada vanhempaa muuttamaan toimintaansa, mutta varsin huonoin tuloksin. Lapset saattoivat myös viettää aikaa kotona ja jättäytyivät koulusta pois, mutta epäselväksi jäi, että oliko kyse lasten itse valitsemasta tavasta toimia vai lapselle annetusta roolista. Inkeri Eskosen (2005) väitöskirjassa tutkitaan perheväkivaltaa lapsen kertomana. Hänen tutkimusartikkelissaan todetaan, että lapsen toimijuus perheväkivaltilanteessa voi olla aktiivista tai passiivista. Kuvittelu voi olla lapselle tapa olla aktiivinen toimija väkivaltaisessa tilanteessa. Aikuinen voi tulkita lapsen käytöksen passiiviseksi, vaikka lapsi saattaa omasta näkökulmastaan olla aktiivinen toimija. (Emt., 57.)

Sijaishuolto voi myös käyttää valtaa. Tässä aineistossa vallan käyttö ilmeni sekä negatiivisena että positiivisena.

”Nää sijaisvanhemmat vetävät joskus eri suuntaan. Sijaisäiti saattaa lupaila sitä ja tätä ja peruillaan.”

”Siellä on hirvee kurikin. Jatkuvasti ne oli huoneessaan miettimässä.”

”Sijaisäiti valitsi mieluummin sitten tän pojan. Mun mielestä se oli aivan ihana ratkaisu kyllä, vaikka menetti siinä ittelle läheisen ihmisen kyllä.”

6.3 Hylkääminen

Hylkäämisen kehys kiinnittyi aineiston perusteella hyvin vahvasti lapsen hylkäämiseen biologisen vanhemman taholta, mutta myös ammattilaisten taholta. Johanna Barkman ja Marianne Ersta (2020) toteavat täysi-ikäisten kokemusasiantuntijoiden puolesta osuvasti, kun sekä perhe, yhteisö että yhteiskunta hylkäävät, jää lapsi totaalisen yksin. He peräänkuuluttavat rakenteellista sosiaalityötä ja sijaishuoltopaikkojen valvontaa. (Emt., 13.) Pahimmillaan lapsi voi siis tulla hylätyksi useilla eri tavoilla samaan aikaan.

Vanhemman taholta hylkääminen tapahtui usein liiallisen alkoholin käytön tai huumeiden käytön vuoksi. Siihen liittyi varsin usein myös rikollinen elämäntapa ja vankilakäynnit. Hylkäämiset saattoivat kestää pidemmän tai lyhyemmän ajan ja siihen liittyi huomattavaa epävarmuutta. Toisen vanhemman yrittäessä selviytyä päihdeputkessaan, saattoi toinen vanhempi yrittää ottaa vastuuta lapsen kasvattamisesta tai yritti tavata lasta aiempaa useammin.

”Lapsi on asunutkin siellä vähän aikaa isän kanssa, kun äidillä oli ryyppyputki... mutta ei se voinut sielläkään asua, kun siellä ei kaikki asiat sillain tullut hoidettua.”

Laakson (2009) mukaan vanhempien katoamisen syitä ovat useimmiten päihteidenkäyttö, keskeytynyt kuntoutusjakso tai asunnottomuus. Joskus vanhemmat ovat kadoksissa lyhyemmän ajan, mutta joskus pitkiäkin ajanjaksoja. Hallinnollisten syiden lisäksi vanhempia etsitään myös siksi, että lapsella saattaa olla huoli vanhemmastaan. (Emt., 211.) Samaan tulokseen myös minä tulin tutkimuksessani. Hylkääminen saattoi olla sitä, että vanhempi katosi lapselta ilman selityksiä. Katoaminen näyttäytyi siten, että vanhempi ei pitänyt yhteyttä sijaishuollossa olevaan lapseensa tai ei tullut sovituille tapaamisille. Päihteiden käyttöön saattoi liittyä myös yllättävä kuolema, jolloin hylkäämisestä muodostui pysyvä. Tällaisissa tilanteissa sijaishuollon ja muiden luotettavien aikuisten läsnäolon merkitys korostui. Suvi Vaarlan (2011b, 204) artikkelissa sijaisperheessä kasvanut lapsi kertoo ”En lakkaa koskaan kaipaamasta äitini. Sitä kuviteltu äitiä, jonka olen pienistä palasista koonnut. Pystyn kuitenkin elämään asian kanssa. ”

”Biologinen äiti ihan niin kuin on olemassa ja näin, mutta hän ei oo pitänyt lapseen mitään yhteyttä.”

”Äidillä on ollu mahdollisuus käydä sitten kun lapsi menee isovanhemmille niin siinä yhteydessä olisi mahdollista alkaa hiljalleen tutustua siihen lapseen. Hän ei oo tullut koskaan yhdellekään tapaamiselle niin kun paikan päälle.”

Vaikka lapsi joutui vanhempansa taholta hylätyksi, lapsi ikävöi vanhempaa ja halusi tavata. Olosuhteet saattoivat olla huonot, mutta lapsi halusi mennä vanhemman luo. Lojaalius vanhempaa kohtaan korostui. Toisaalta taas toistuvat, vanhemman tai muun läheisen taholta aiheutetut, pettymykset ja rikutut lupaukset saattoivat saada aikaan sen, että lapsi ei enää halunnut tavata tai olla tekemisissä. Kuten Kestiläkin (2016) toteaa, vanhemman päihteiden käytön vuoksi kiintymyssuhteessa voi olla haasteita ja lapsi saattoi kokea vanhempansa vieraaksi. Toisaalta taas vanhempi saattoi suhtautua lapseensa torjuvasti ja yhteys lapsen ja vanhemman välille jäi muodostumatta. (Kestilä 2016, 119.)

Kestilän (2016) tutkimuksen mukaan nuoret suhtautuvat eri tavoin vanhempiensa juomiseen. Toisten kokemusten mukaan äidin juominen oli pahempi ja ristiriitaisempi asia kuin isän juominen. Lapset myös etsivät vanhempiensa lapsuudesta selityksiä nykyiselle juomiselle. Kuitenkin vanhempien aggressiivinen käytös humalassa pelotti heitä, mutta kotihälytykset

nostivat häpeän tunteita pintaan. (Emt., 118.) Vaikka lapset ovat joutuneet esimerkiksi päih- teiden käytön vuoksi hylätyksi vanhempansa taholta, lapset ikävöivät vanhempiaan erityi- sesti lyhyiden sijoitusten aikana. Ikävä voi olla merkki lapsen ja vanhemman välisestä tun- nesiteestä. Laiminlyönnistä huolimatta lapset tunnistavat ja muistavat arjestaan hyvätkin ajat. (Kestilä 2016, 139.)

Lapset voivat joutua hylätyiksi myös ammattilaisten taholta. Sosiaalityöntekijät pitivät hy- vänä asiana sitä, että sama työntekijä jatkoi perheen kanssa pitkään. Sijaishuoltopaikkojen vaihtuminen ja työntekijöiden vaihtuminen ovat jokainen omanlaisiaan hylkäämisen koke- muksia (Laakso 2009, 248). Sijoituspaikkojen vaihtumisen myötä erityisesti sijaisäitien vaihtuminen sekä sijaiskodin perherakenteen muutokset aiheuttivat lapsille epävarmuutta ja turvattomuutta (Kestilä 201, 119). Aineistossa oli mainintoja myös siitä, että lapsi oli saat- tanut joutua vaihtamaan sijaishuoltopaikkaa useitakin kertoja. Etenkin usein tapahtuneet si- jaishuoltopaikan muutokset näyttäytyivät haavoittavilta, mutta joskus myös muutoksena pa- rempaan.

”Pojan kanssa niin monet keskustelut käytiin ja aina puhutti siitä, että et sää täältä muuta. Pojallehan on kova trauma se et se oli niin monessa paikassa, ennen kuin pääsi tähän perheeseen.”

6.4 Mahdollistaminen

Mahdollistamisen kehyksessä sosiaalityöntekijä kannattelee ja tukee asiakasta ja hänen per- hettään. Hän mahdollistaa lapsen edun toteutumisen lisäksi sen, että lapsi tulee kuulluksi. Myös sijaisvanhempien kannatteleva ja lasta tukeva työskentely näyttäytyvät mahdolla- stamisen kehyksessä. Vanhemmat näkyvät kehyksessä vähäisessä määrin ja heidän toimintansa näyttäisi tässä kehyksessä olevan epäjohdonmukaista ja pettymyksiä tuottavaa.

Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisestä suhteesta on tunnistettavissa neljä ulottuvuutta: yhteiskunnallinen suhde, institutionaalinen suhde, ammatillinen auttamissuhde sekä vuoro- vaikutuksessa rakentuva suhde. Ulottuvuudet osoittavat sosiaalityöntekijän erilaiset roolit, mutta osoittavat myös sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisen vuorovaikutuksen moninai- suuden. Olkoon kohtaamisessa kyse mistä tahansa ulottuvuudesta, vastavuoroisuus syntyy kohtaamisessa. (Jokinen 2018, 146–147.)

”Toiselle lapselle tuli eteen jo vähitellen, noudattaako kulttuurisia linjoja. Jutelinkin mummun kanssa, että sun täytyy hyväksyä ne kulttuuriset.”

”Vanhempi lapsi sanoi asiakassuunnitelmassa et äiti, mä täytän kohta 18. Mä haluan asua täällä [sijais]perheessä ja mä käyn täältä vielä ammattikoulutkin. Et mä en ole tulossa sun luokse.”

Työntekijän ammatti ja toimenkuva, asiantuntemus ja työkuulttuuri vaikuttavat siihen, miten työn käytännöt, asiakaskohtaamisen tavat, moraalijärjestys ja ammattieettinen ajattelu toteutuvat. Lapsen historian, elinolojen ja arjen toteutumisen tunteminen vaikuttaa siihen, miten laajaan eettiseen ja moraaliseen työskentelyyn työntekijällä on edellytyksiä. (Eriksson 2011, 158.) Hotarin, Orasen ja Pösön (2013, 159) mukaan avoin vuorovaikutus sosiaalityöntekijän ja asiakkaana olevan lapsen ja nuoren kanssa on mahdollista vasta sitten, kun luottamuksellinen suhde on syntynyt. Luottamuksellisessa vuorovaikutustilanteessa asiakaslapselle on mahdollisuus aitoon osallisuuteen asiassaan ja tulla kuulluksi. Luottamuksellisen suhteen kehittyminen edellyttää sitä, että riittävän pitkään on ollut sama työntekijä.

”Kyllä mä pelkkää lapsen etua olen ajatellut, Mä oon tän porukan kans nyt viis vuotta työskennellyt. Näitten kans pysty puhun aika suoraan, nimenomaan tän pojan kannalta. Hänen paikka on nyt tää perhe ja siellä tulee asuun.”

”Mä en osannu tälle pojalle sanoa, kun se kyseli multa kun tavattiin äidistä. Niin mä osannu sanoa mitään.”

Kuten aiemmin on jo todettu, lapsen kuulemiseen kehoitetaan laissa sekä eettisissä ohjeissa. Kun lapsi on mukana oman asiansa käsittelemisessä, hänen kanssaan keskustellaan tapahtumista, kuullaan hänen käsityksiään, toiveitaan ja mielipiteitään, hän saa mahdollisuuden sanoittaa kokemuksiaan. Näin hän tulee sanallisestikin näkyväksi ja osalliseksi. Osallisuus antaa lapselle uskoa itseensä. (Bardy & Heino 2013, 22.) Sosiaalityötä määrittelevien eettisten ohjeiden mukaan asiakkaalla tulee olla mahdollisuus ilmaista mielipiteensä ja päästä siten vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin. Osallisuus on siis toiminnan kautta tuleva tunne siitä, että on tasavertainen toimija asiassaan sekä palvelun käyttäjänä. Toimijuuden tukeminen vahvistaa asiakkaan osallisuutta ja näin ollen ehkäisee osattomuutta, mutta myös syrjäytymistä. (Heikkinen 2017, 16.) Lasten ja nuorten toimijuuden tukeminen on siis mitä suuremmissa määrin eettinen velvollisuus, mutta myös tapa mahdollistaa lapsen oikeuksien toteutuminen lastensuojelun kontekstissa.

”Oli hieno juttu että vanhempi lapsi pysty itte sanomaan ettei tuu kotiin ja tää nuorempi silloin kun sitä kuultiin. Niin ihan kysyttiin silloin, että pystyisikö äiti susta huolehtiin, niin se vasta että ei. Ja haluatko asua täällä vai äidin luona, niin täällä.”

Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän kohtaamisen laadulla on suuri merkitys sille, millainen suhde heidän välilleen rakentuu ja miten siinä suhteessa pystytään työskentelemään. Vaikka suhde onkin ammatillinen, on siinä tarkoitus käsitellä hyvinkin henkilökohtaisia asioita. (Jokinen 2018, 138–140). Hyvään kohtamiseen liittyy läsnäolo. Tällaisessa tilanteessa vaikeammistakin asioista on helpompi keskustella, koska läsnäolossa myös tunteiden näyttämiseen on tilaa. Kiireettömyyteen, aitouteen, rehellisyyteen ja toisen ihmisen kunnioittamiseen on tällöin myös mahdollisuus. (Hänninen 2004, 190.) Särkelä (2001) muistuttaa, että työntekijällä ja asiakkaalla on aina oma näkemys käsiteltävänä olevasta asiasta. Tämä näkemys on seurausta kummankin erilaisesta maailmankuvasta ja eletystä elämästä. Sekä työntekijä että asiakas ovat tilanteessa oman todellisuutensa kanssa. (Emt., 29.)

”Monet keskustelut olen itsekin käynyt, monet keskustelut täällä sijaiskodissa ja pojan kanssa...”

”Se ei oikein tahdo harrastaa se poika, ei oikein lähde minnekään vaikka ollaan yritetty.”

”Ja he ittekin sanoo että he haluaa asua täällä. Mä aina tarkista välillä, että mitä ne haluaat.”

Lapsen ja sijaishuollon välinen suhde on erityisen merkityksellinen. Parhaimmillaan se tukee lapsen toipumista kokemuksistaan ja vahvistaa lasta tulevaisuudelle ja itsenäistymiselle. Laakson (2009) huomioiden mukaan lapset puhuvat lastenkodissa enemmän asioistaan ja mielipiteistään kuin nimenomaan lapsen kuulemiseen tarkoitetuissa neuvotteluissa tai sosiaalityöntekijän kanssa tapaamisissa. Usein neuvotteluissa koettuja asioita ja tilanteita joudutaan vielä jälkikäteen lastenkodilla käsittelemään ja purkamaan. Laakso pohtii, miksi lastenkodissa kerrotuilla asioilla on erilainen painoarvo kuin neuvotteluissa kerrotuilla asioilla huolimatta siitä, että joskus lapset jäävät neuvotteluissa varsin vähäiseen rooliin tai jopa näkymättömiksi. (Emt., 165–166.)

”... jotain kamalia juttuja oli alkanut kertoa äitistensä siinä samalla kun työntekijä oli siellä tapaamassa ja sit vielä sijaisäidillekin myöhemmin jatkanut...”

”Tulee niitä sellaisia viestejä sijaisperheestä, positiivisia asioita. Nyt tää luistaa ja tämäkin on mennyt eteenpäin. Vaikka on ongelmaa, paljo hyvääkin on.”

Lasten itsenäistyminen lastenkodista itsenäistymisasuntoon herätti työntekijöissä enemmän ajatuksia ja pohdintoja silloin, kun sijoitus on kestänyt pitkään ja lapsella ei ole suhteita muihin aikuisiin kuin lastenkodin työntekijöihin. Ajatukset liittyivät siihen huoleen ja vastuuseen, että miten sijoitus on tuottanut tulosta kun kasvatusvastuu on ollut lähes ainoastaan työntekijöillä ja miten itsenäinen elämä sujuu. Näissä tilanteissa omahoitajan rooli korostuu ja hän kokee erityistä, raskastakin, vastuuta. (Laakso 2009, 234.)

”Perhekotikin olisi valmis nyt siihen, et okei, pojat voi lähtee. Koska he tietää, et heidän olis hyvä itsenäistyä.”

Mahdollistamisen kehyksessä vanhempien ja läheisten toiminta näyttäytyy epäjohtonmukaisena ja varsin poikkeavana sosiaalityöntekijän näkökulmaan verraten. Vanhemmat aiheuttavat lapsille pettymyksiä aiheettomilla lupauksillaan ja arvaamattomilla teoillaan.

”Sit kummiskin äiti veti sen sitten pois eli ei hän siis toiminutkaan sen mukaan mitä ohjeistettu, et kannattais hakea lähestymiskieltoa ja viedä asia poliisille. Sitten kun hänelle lopulta tehtiin jokin asuntotarjous, niin hän sit sanoikin ettei otakaan sitä asuntoa.”

6.5 Tunteet

Tunteiden kehyksessä oli runsaasti vahvoja tunteita, välittämistä ja huolta. Erityisesti ammattilaisten osalta kehys oli huolentäyteinen.

Vanhempien käytös tunteiden kehyksessä oli ristiriitaista. Lähtökohtaisesti vanhemmat ja läheiset halusivat lapselle hyvää, vaikkakaan keinot eivät aina olleet asialliset ja lapsen edun mukaiset. Vanhemmat saattoivat aiheuttaa jopa pelkoa lapsessa. Tilanteet liittyivät usein siihen, että vanhempi oli päihteiden vaikutuksen alainen. Joskus tilanteet olivat sellaisia, että vanhemmat eivät muista syistä pystyneet kontrolloimaan käytöstään. Erityisesti läheiset kantoivat huolta siitä, miten lapsi suhtautuu asioihin kasvaessaan ja millaisia kysymyksiä esittävät esimerkiksi vanhemmistaan. Erikssonin (2011) mukaan voi olla haastavaa ottaa puheeksi tai keskustella lapsen kanssa esimerkiksi äidin päihteiden käytöstä tai rikollisuudesta, koska lapsen suhdetta vanhempaan tulee kuitenkin vaalia. Tällainen moraalikonflikti tulee

tilanteessa, jossa vanhempi on omalla toiminnallaan satuttanut lasta, mutta silti vanhemman ja lapsen välistä suhdetta tulee hoitaa koska ajatellaan että lapsella on oikeus säilyttää suhde vanhempaan. (Emt., 152.)

”Äiti halus pojalle hyvää, mutta oli myöskin aika uhkaava ja innokaskin asiassa.”

”Äiti lähetti välillä joitain kauheita kuvia itsestään ja se oli semmosta vähä kurjaa aikaa.”

”Tää äiti ja mummu meni sit ihan yllättäen tänne sijaisperheeseen hakeen sitä poikaa pois... se oli tosi pelottavaa tälle pojalle ollu.”

Sosiaalityöntekijän osalta tunteiden kehys oli varsin monisyinen ja kehyksestä on tunnistettavissa varsinainen tunteiden kirjo. Sosiaalityöntekijät tunsivat surua lapsen kohtaloiden ja tilanteiden vuoksi, epätoivoa vaikeissa tilanteissa ja pohtiessaan että mikä voisi olla oikea ja kestävä ratkaisu. He epäilivät omaa toimintaansa ja tekemiään ratkaisuja, mutta kyseenalaisivat muidenkin ammattilaisten toimintaa. He jaksoivat yrittää sinnikkäästi kohti tavoitetta, vaikka eteneminen oli hyvin hidasta. Sosiaalityöntekijät itkivät ja nauroivat. He olivat peiloissaan oman turvallisuutensa puolesta, mutta myös lapsen puolesta. He yrittivät olla vaikeissa tilanteissa oikeudenmukaisia ja reiluja, mutta myös vaativia. Särkelä (2001) toteaa että toiset työntekijät ovat jo perustekemiseltään välittäviä ja pitävät huolta asiakkaista, kunta taas toiset ovat jämähköitä ja vaativia. Eri vaiheissa työskentelyä tarvitaan erilaisia työskentelytapoja. On kuitenkin huomattava, että työskentelyotteissa on myös mahdollista kehittyä. (Emt., 41.)

”Verkostokokous oli aikamoinen. Siinä itkettiin ja siinä naurettiin ja siinä halailtiin lopuksi kuitenkin.”

”Musta tuntu niin hirveen pahalta sen lapsen puolesta.”

”Me ei voitu luottaa siihen, mitä lapselle tapahtuu siellä laitoksessa, jos hän jää sinne.”

Laakso (2009) huomasi tutkimusta tehdessään, että lastenkodin arjessa on sellaisia asioita ja aiheita, joista puhuminen on vaikeaa ja jotka herättävät vahvoja tunteita. Lasten kokemukset, kohtalot, läheissuhteiden puuttuminen ja se että laitoksen ulkopuolelta ei löydy lapselle paikkaa, herättivät työntekijöissä vahvoja tunteita. (Emt., 225.) Vaikutti siltä, että sijaisvanhemmat vilpittömästi välittivät lapsesta ja kantoivat huolta siitä, miten hän selviää ja miten

hänelle elämässään käy. Laakso (2009) jaottelee työntekijöille tunteita herättävät asiat kolmen teeman ympärille. Ensimmäinen teema liittyy siihen, mitä lapset ovat joutuneet kokemaan, millainen kohtalo ja tilanne heillä nyt on. Asiat ovat sellaisia, joilta toivoisi jokaisen lapsen säästyvän. Laakso kuvaa näitä pahan kosketukseksi. Toinen teema liittyy niihin tunteisiin ja ajatuksiin, joita omahoitajana toimiminen herättää. Tällaisessa suhteessa ovat läsnä ammatillinen suhtautuminen lapseen ja arkeen, mutta kuitenkin pidemmän aikaa sijoitettuna olevaan lapseen useimmiten kiintyy ja hänestä kantaa vastuuta. Kolmas teema sisältää ne yllättävät ja ennakoimattomat tilanteet arjessa, joissa inhimillisen käyttäytymisen ääri rajoille viedyt asiat ja ilmiöt näyttävät. Nämä ovat esimerkiksi perheväkivaltatilanteita, joiden keskeltä lapsi sijoitetaan lastenkotiin. (Emt., 226–227.)

”Tuntuu niin kurjalta tätä isompaa lasta kohtaan. Äiti lupaa hällekin vaikka mitä, mutta ei koskaan toteuta niitä.”

”Mä [sosiaalityöntekijä] oon ihan itkenny tän lapsen puolesta tätä asiaa [oma isä kuollut ja nyt myös sijaisisä kuollut].”

7 SOSIAALITYÖNTEKIJÄN ROOLIT KEHYKSISSÄ

Analysoinnin tuloksena löytyneistä kehyksistä on nähtävissä varsin selkeästi myös erilaisia rooleja. Koska aineisto koostuu sosiaalityöntekijöiden haastatteluista, määrittelen vielä sosiaalityöntekijän rooleja löytämiäni kehyksien sisällä. Luvussa kuusi kuvatuissa välillisesti hyvinvointiin vaikuttavissa kehyksissä sosiaalityöntekijän roolit olivat aktiivisempia, vahvempia ja vaikuttavampia kuin luvussa viisi kuvatuissa perustarpeiden kehyksissä. Kuten Peräkylä (2001, 356–357) totesikin, kehykset voivat asettua limittäin ja päällekkäinkin. Saman kehyksen sisällä sosiaalityöntekijällä saattaa olla myös toisistaan poikkeavia rooleja. Osa kehyksistä myös vaikutti toisten kehyksien toimintaan.

TAULUKKO 4 Sosiaalityöntekijän roolit.

Kehys	Sosiaalityöntekijän rooli
Turvallinen arki	varmistelija
Suhteet läheisiin	aktivoija järjestelija
Arvostus ja kunnioitus	kannustaja puolustaja
Luottamus	turvan antaja jatkuvuuden takaaja
Valta	ratkaisija vaikuttaja
Hylkääminen	huolen kantaja kannattelija luovuttaja
Mahdollistaminen	kannattelija puolustaja
Tunteet	suriija epäilijä iloitsija

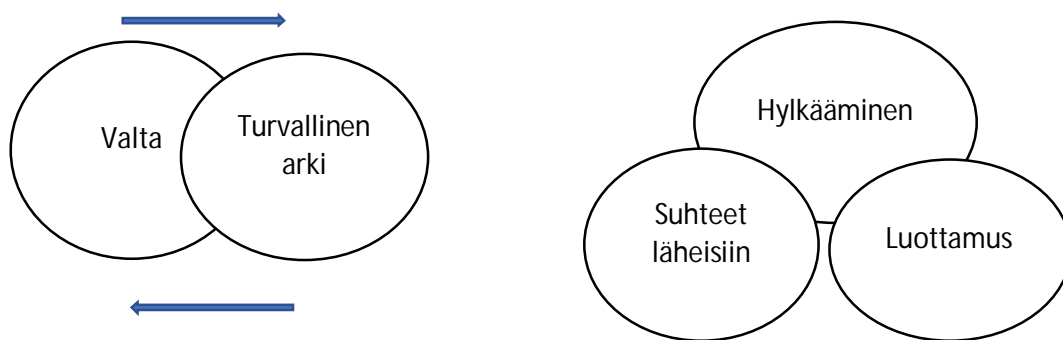
TAULUKKO 4 osoittaa sosiaalityöntekijän roolien moninaisuuden. Huomionarvoista on, miten saman kehyksen sisään mahtuu toisistaan suurestikin poikkeavia rooleja.

Ihmiset eivät pysty jokaisessa tilanteessa toimimaan sillä tavoin kuin haluaisivat tai mikä heidän intressinsä todellisuudessa on. Ihmisten yhdessä olemiseen liittyy siis lähes aina

jonkinlaisia rajoitteita. Tietyntilaisessa tilanteessa rajoitteet voivat olla vahvempia kuin jossakin toisessa tilanteessa olisi. (Puroila 2002b, 33.) Tällaisesta voi olla kyse esimerkiksi valta-kehyyksen sisällä olevasta tapahtumassa, jossa sosiaalityöntekijä tekee rajoituspäätöksen ja määrittelee vanhemman ja lapsen välisiä tapaamisia. Voisi ajatella, että rajoituspäätös saa aikaan vahvoja tunteita sekä lapsessa että vanhemmassa, mutta tällaisia tunteenilmaisuja ei aineistossa ollut luettavissa.

Erityisesti vallan kehyyksessä sosiaalityöntekijän toimintaa määrittelee ammatin tuomat velvollisuudet. Lain hengen täyttäminen lapsen edun nimissä edellyttää tietyissä tilanteissa käytettävissä olevan vallan käyttöä. Ihmiset käsittelevät ja ymmärtävät tapahtumia ja tilanteita kehyyksien kautta ja näin ollen kehyykset myös määrittävät sen, miten tilanteessa tulisi toimia. (Puroila 2002b, 35.) Tunteiden kehyyksessä puolestaan sosiaalityöntekijä saa varsin inhimillisiä ja koskettavia rooleja. Sellaisia rooleja, joissa ammatin tuoma kontrolli on riisuttu.

Sosiaalityöntekijän roolien merkitys kehyyksien toiminnalle oli suuri. Tähän varmastikin vaikutti se, että aineisto koostui juuri sosiaalityöntekijöiden haastatteluista. Oli yllättävää huomata, miten merkittävästi roolit vaikuttavat kehyyksiin ja kehyyksien liikkeisiin toisiaan kohti ja limittyen.

KUVIO 5 Limittyvät kehyykset sosiaalityöntekijän roolien näkökulmasta.

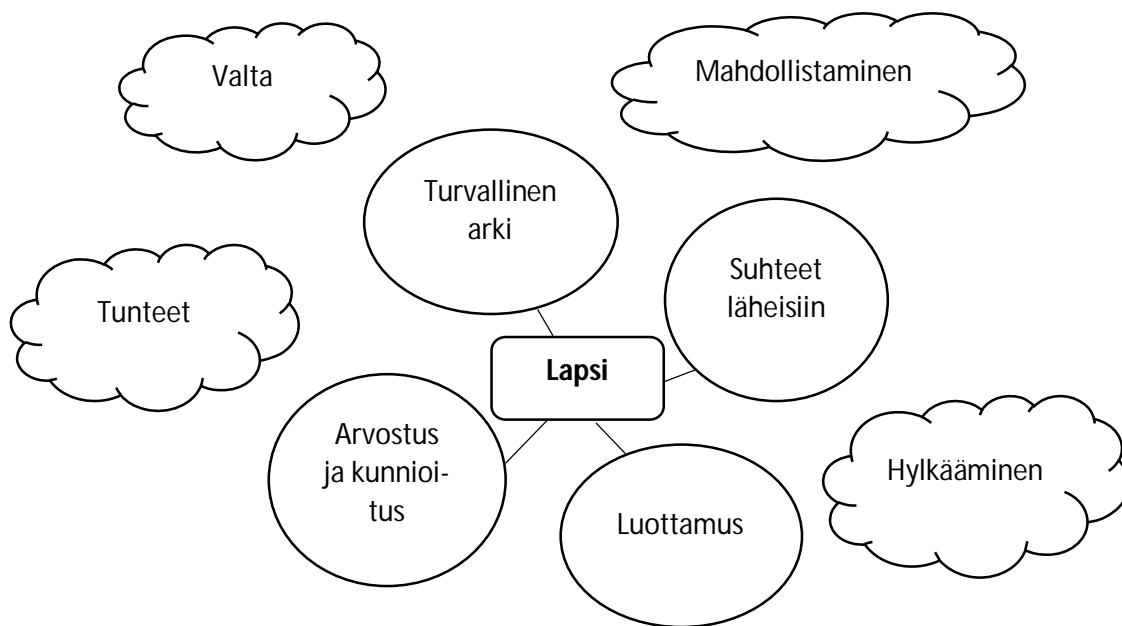
KUVIO 5 osoittaa kehyyksien liikkeen ja limittäisen asettumisen. Vallan ja turvallisen arjen kehyykset limittyvät tiiviisti toisiinsa. Kehyksillä on varsin tiivis ja kaksisuuntainen vaikutus toisiinsa. Mikäli lapsen turvallinen arki vaarantuu, joutuu sosiaalityöntekijä käyttämään enemmän valtaa. Vallalla on siis arkea turvaava merkitys. Kun lapsen arki on turvallista ja vakaata, myös vallan käyttö on vähäistä ja tarpeetonta.

Hylkäämisen kehys limittyi suhteet läheisiin- kehykseen sekä luottamuksen kehykseen. Hylkäämisen kehyksessä sosiaalityöntekijä sai kannattelijan ja huolen kantajan roolit, joissa pyrkii vaikuttamaan lapsen ja vanhempien väliseen suhteeseen suotuisasti. Kun taas luottamuksen kehykseen limittyessä, sosiaalityöntekijä sai varsin negatiiviselta kuulostavan luovuttajan roolin. Rooli vaikuttaa kohtuuttomalta, koska kyse on enemmänkin sosiaalityön rakenteellisesta ongelmasta kuin yksittäisen sosiaalityöntekijän roolista.

Tutkimukseni osoittaa, että kehyksien avulla on mahdollista tarkastella samassa tutkimuksessa sekä sosiaalista että subjektiivista tasoa, mutta myös ymmärtää niiden välistä suhdetta. Suhteen ymmärtäminen mahdollistaa sen, että kehyksien avulla voi selittää ja arvioida kulttuurista ilmiötä. (Malin 2002, 92.) Tässä tutkimuksessa se tarkoittaa sitä, että sosiaalityön laatua ja lapsen kuulemisen toteutumista voidaan arvioida lapsen hyvinvoinnin ulottuvuuksien tunnistamisen kautta.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkimuksessani olen teoriaohjaavan kehysanalyysin avulla tutkinut lapsen hyvinvoinnin ulottuvuuksia sijaishuollossa. Olen ollut kiinnostunut siitä, miten sosiaalityöntekijät puhuvat lapsista ja miten he tunnistavat lasten hyvinvointia ja toimijuutta. Alla olevaan kuvioon on koottu aiemmissa luvuissa esiteltyt kehykset.

KUVIO 6 Lapsen hyvinvoinnin kehykset.

Analyysin tuloksena löysin neljä perustarpeiden kehystä, jotka Niemelän (2009, 218) teorian mukaisesti ja kehysanalyyttisin silmin tarkasteltuna, kuvaavat lapsen hyvinvointia. Ne saivat nimekseen turvallinen arki, suhteet läheisiin, arvostus ja kunnioitus sekä neljäntenä luottamus. Löysin myös neljä sellaista kehystä, jotka sisältävät sellaisia asioita ja ilmiöitä, jotka välillisesti vaikuttavat lapsen hyvinvointiin. Niiden sisältämät asiat voivat olla varsin rajuja ja ratkaisevalla tavalla merkityksellisiä lapsen hyvinvoinnille, joko hyvinvointia kohentavasti tai jopa alentavasti. Merkittävää on, että näiden kehyksien sisältöön lapsi ei voi itse vaikuttaa. Välillisesti hyvinvointiin vaikuttavat kehykset ovat luonteeltaan sellaisia, että ne vaikuttavat myös muihin hyvinvoinnin kehyksiin.

Niemelän (2009, 218) teorian mukaisista hyvinvoinnin tasoista ja ulottuvuuksista sosiaalityöntekijät näyttäisivät kehysanalyysin mukaan tunnistavan valtaosan. Omistamisen -taso jäi sosiaalityöntekijöiden kohdalla vähäiselle huomiolle, mikä onkin varsin ymmärrettävää, koska se sisältää ulottuvuuksinaan aineellisen pääoman, sosiaalisen pääoman sekä henkisen pääoman. Aineellinen pääoma ja henkinen pääoma ovat ymmärrykseni mukaan helpommin tunnistettavissa aikuisilta asiakkailta. Yllätyksekseni sosiaalinen pääoma kiinnittyi ainoastaan sosiaalityöntekijän ja asiakkaan luottamukselliseen suhteeseen. Aineiston laatu ja alkuperä huomioiden tämä oli ehkä luonnollinen seuraamus.

Tutkimukseni osoittaa, että Lähteenmaan (2010) kuvaama pieni toimijuus on varsin yleistä. Pieni toimija ei näytä tekevän mitään, mutta silti tekee jotain. Se voi olla vähimmillään aikomusta tehdä jotain. (Emt., 53.) Se aiheuttaa vanhemmissa ja ammattilaisissa paljon hämmennystä, epätietoisuutta sekä neuvottomuutta. Lapsen toiminta näyttäytyy aikuisille passiivisuutena, mutta lapsen näkökulmasta se onkin aktiivisuutta (Lähteenmaa 2011, 50). Aineistoesimerkkien mukaan pieneen toimijuuteen liittyy usein myös emootiot. Tällainen yhtä aikaa sekä aktiivinen että passiivinen toimijuus, määrittää suurelta osin esimerkiksi työelämän ulkopuolella olevan ihmisen toimijuutta. (Honkasalo 2013, 43). Nuorisotyöttömyyttä koskevassa tutkimuksessa todettiin, että nuorten toimijuutta leimasi pitkän työttömyyden ja yhteiskunnan taholta tulevan painostuksen vuoksi yrittäminen, odottaminen, häpeän tunne, suru siitä että ei pääse käyttämään taitojaan ja osaamistaan sekä vihaisuus. Muutamat kuitenkin pitivät työttömyyttä mahdollisuutena viettää aikaa harrastuksissa ja läheisten kanssa. Kuten aineisto-otteet osoittavat, pieni toimijuus näyttäytyy tässä tutkimuksessa pelaamisena, mököttämisenä tai ilmapuntarina olemisena.

”Äiti oli sitä mieltä et tää lapsi ei ahdistuksen vuoksi pysty menemään kouluun... opettajan näkemyksen mukaan lapsi viihtyy koulussa ja on kavereita...laitoksen työntekijä oli sanonut, että tää lapsi jää vahtimaan sitä perhetilannetta... et hän ei lähde kouluun, koska nää vanhemmat jää sinne kotiin ja hän jää siihen sellaseksi ilmapuntariksi väliin...”

”Lapsi ei ole ollenkaan sosiaalinen, vaan hän mököttää siellä huoneessaan ja pelaa tietokonepelejä yötä päivää.”

”Vanhempi lapsi ei suostu nousemaan sängystä ylös ollenkaan, elikkä on jäänyt sänkyyn makaamaan.”

Korkiamäki (2015) kuvasi hiljaiseksi toimijuudeksi tilannetta, jossa lapsi tai nuori kieltäytyy toimimisesta tai valinnan tekemiseltä. Myös se aiheuttaa aineiston mukaan aikuisissa hämmennystä, kiukkukin. Aikuiset vaikuttavat tietävän mikä olisi lapsen edun mukaista toimintaa, mutta lapsi ei suostu toimimaan aikuisten toiveiden mukaan. (Emt., 133.) Aloitteellisuus puolestaan voidaan tulkita merkiksi subjektiivisesta toiminnasta, mielekkäästä ja omaehtoisesta tavoitteeseen pyrkimisestä. Passiivisuus puolestaan voi olla tapa osoittaa tyytymättömyyttä ja näin ollen sekin on toimijuutta. Passiivisuus voi siis olla sekä oman valinnan että tahdon osoitus. (Rainio 2012, 117-118.) Tulkintani mukaan pieni toimijuus ja hiljainen toimijuus näyttäytyvät varsin samankaltaisina lasten toiminnassa.

”Tää lapsi ois ollu koulussa ihan lahjakas... mut siis mitään hän ei suostu tekemään. Hän ei suostu yhtään.”

”Se ei oikein tahdo harrastaa se poika, ei oikein lähde minnekään vaikka ollaan yritetty.”

Tarkastelin tässä tutkimuksessa myös sitä, millaisen tiedollisen toimijan roolin lapsi saa. Tätä on merkityksellistä tarkastella, koska laki ja eettiset ohjeet velvoittavat kuulemaan lasta omassa asiassaan. Hanna Tulensalon (2015, 26) määrittelemät tiedollisen toimijuuden kehät erottuivat selkeästi analyysissä. Erityisen ilahduttavaa oli huomata, että lapsi ei saanut aineistossa ulkopuolisen toimijan osaa, vaan oli aina vähintäänkin välillinen toimija. Aineiston kuvaukset kertovat huomioista, tulkintoista ja havainnoista, mutta lapsi ei ole niissä kuitenkaan itse aktiivisesti tuottanut tietoa.

”...kun näkee, että se on tavallinen hyvävointinen lapsi...”

”Hän tuntu aina olevan hyvin tyytyväinen.”

”Lapsi oli selvästi nauttinu, kun mummu passaa häntä.”

”Hirveen tärkeet ne käynnit pojalle mummon luona.”

Korkiamäki (2015) on tutkimuksessaan määritellyt toimijuuden tiloja nuorten elämässä. Hän huomasi, että aikuiset saattavat jo pelkällä olemassaolollaan edistää tai rajata nuorten toimijuutta, sen kokemista ja mahdollisuuksia. Korkiamäki tunnisti kuusi erilaista toimijuuden tilaa. Ne saivat nimekseen aikuisvapaa, sivuuttava, velvoittava, osallistava, jaettu sekä yhteisöllistä toimijuutta tukeva. Nuorten toimijuus on moniulotteinen ja eri tilanteissa eri tavoin ilmenevää. Se voi olla normien ja sääntöjen vastustamista, mutta myös niiden uusintamista ja uudelleen tulkittamista. Nuorten toimijuus ei välttämättä ole tietoista, vaan hyvinkin

harkitsematonta ja arkistakin. Nuorten hiljainen toimijuus voi näyttää toimimattomuudelta, eli sellaisissa tilanteissa nuori voi kieltäytyä toimimisesta tai valinnan tekemiseltä. Nuorten toimijuus voi siis sisältää mitä moninaisimpia tapoja olemiseen, mutta myös toiminnan ja toimimattomuuden tiloja. Tutkimuksessa myös todettiin, että kovin usein nuorten toimijuus tuli aikuisten puolesta ohitetuksi tai sivuutetuksi. (Emt., 133–135.)

Lapsi oli aineistossa huomattavan usein aktiivinen toimija tiedon tuottamisessa. Tämä tarkoitti sitä, että lapsi sai itse aktiivisesti kertoa asioistaan, kuunnella itse ja kokea itse. Käyttämäni aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että sosiaalityöntekijät tekevät parhaansa kuulakseen lapsia ja haluavat tietää mitä lapset ajattelevat asioistaan. Aktiivinen toimijuus edellyttääkin sitä, että lapsi saa itse kertoa omasta tilanteestaan ja omista ajatuksistaan (Hurtig 2006, 167). Sosiaalityöntekijät hakeutuivat aktiivisesti lapsen tuottaman hyvinvointitiedon (Helavirta 2011) äärelle ja kysyivät suoraan lapselta asioita. Aineistossa ei korostunut muilta aikuisilta saatu lapsia koskeva hyvinvointitieto.

”... mä en osannu sille pojalle sanoa, kun se kyseli multa...”

”...pojan kanssa niin monet keskustelut käytiin...”

”...mää lapsille kerroin... lapset kuunteli tarkkaan...”

”Tää vanhempi lapsi kokee olevansa oikein hylkiö.”

”Vanhempi lapsi sanoi asiakassuunnitelmassa... mä haluan asua täällä... mä käyn täältä ammattikoulutki... en ole tulossa sun luokse.”

”Lapsi sano neuvottelussa äitilleen...”

Lasten kanssa työskennellessä työtavan lapsikeskeisyys korostuu ja lapsen osallisuuteen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Lapsen rooli ei voi kuitenkaan olla vastuullinen tiedontuottaja ja prosessin ohjailija. Lapsen näkyväksi tekemisen rooli on aina aikuisella. (Kääriäinen 2006, 67.) Johanna Hurtig (2006, 169) huomauttaa, että pääsääntöisesti lapsen kohtaamista pidetään työskentelyssä tärkeänä ja merkityksellisenä, mutta silti sen voidaan samaan aikaan olevan myös työskentelyä hidastavaa ja hankaloittavaa. Hän huomasi omassa tutkimuksessaan, että lastensuojelun perhetyössä lapsista puhutaan ja heistä ollaan huolissaan, mutta silti lapset jäävät avun tarvitsijoina vaihtelevaan ja odottavaan tilanteeseen. (Emt., 168-169.) Omassa tutkimuksessani tilanne ei näyttäytynyt tällaisena. Sosiaalityöntekijät olivat aktiivisia kuulemaan lapsen mielipidettä ja huomioivat sen suunnitellessaan palveluja. Minulle

syntyi vaikutelma, että lapset olivat todellisuudessa aktiivisia toimijoita ja lapsen tiedon perusteella tilanteita ratkottiin ja järjesteltiin.

”...lapsi itse halusi ruveta sitä sijaishuoltopaikkaa vaihtaan...”

”Lapset ei halua tavata isäänsä kuin kerran kuussa päiväkylässä.”

”Hän toi toistamiseen mulle koko ajan, et hän halua äidille.”

Omien asioiden käsittelyyn osallistuminen on myös lasten ihmisoikeus, mutta antaa myös tunteen kuulluksi tulemisesta. Tunne omien ajatusten ja mielipiteiden arvostamisesta sekä mahdollisuudesta vaikuttaa asioihin, ovat lapselle merkityksellisiä asioita ja voimaannuttavat lasta. Lapset ja nuoret eivät niinkään halua määrätä tai tehdä päätöksiä, vaan haluavat tulla kuulluksi. Lasten ja nuorten mielestä päätösvallan tulee olla suhteessa ikään sekä kykyyn ymmärtää mikä on lapselle itselleen hyväksi. Usein ajatellaan, että puheenvuoron antaminen lapselle esimerkiksi lastensuojelun verkostopalaverissa on osallisuutta, mutta Oranen tutkimuksessa todettiin palavereiden olevan lapsille ja nuorille hankalia tilanteista, koska niissä lapset joutuvat pohtimaan, että mitä voi sanoa, ettei vain loukkaisi ketään tai ettei joudu myöhemmin vaikeuksiin. (Oranen 2008, 15–16, 40–41.)

Fiona Morrison, Viviana Cree, Gillian Ruch, Karen Michelle Winter, Mark Hadfield ja Sophie Hallet (2019) ovat tutkineet lasten toimijuuden toteutumista tilanteessa, jossa lapsi kohtaa sosiaalityöntekijän. He toteavat, että lapsen ja perheen lastensuojelun tarpeen synnyttäneet asiat ja kokemukset voivat luoda tapaamiselle sellaiset olosuhteet, joissa toimijuuden toteutuminen voi jäädä kapea-alaiseksi. Tätä voi lisätä myös viranomaisella oleva valta-asema, mutta myös mahdollisena tapaamispaikkana oleva toimistotila. Tutkijat huomauttavat, että toimijuus ei ole tietyn laista keskustelua tai näkemysten jakamista, vaan pikemminkin muutoksen mahdollistamista. (Emt., 101–102.) Pesäpyy ry julkaisi vastikään *101-kirjettä* -nimisen (Kaijanen, Koskenkorva, Westlund 2020) teoksen, jossa lastensuojelun asiakkaana olleet lapset ja nuoret kertovat kokemuksistaan sosiaalityöntekijöiden vaihtuessa. Hyvin monissa kirjeissä korostui työntekijöiden vaihtuvuuden merkitys luottamukselliselle suhteelle ja asioiden eteenpäin menemiselle, mutta myös avun saamiselle.

Tutkimuksessa (Morrison ym. 2019) myös huomattiin, että lapsilla on erilaisia keinoja selvitä sellaisista viranomaistapaamisista, jotka kokeva hankaliksi. Tällaisia tapoja ovat esimerkiksi tilanteesta poistuminen, sosiaalityöntekijän huomiotta jättäminen ja esittämiensä

kysymyksien ohittaminen jättämällä vastaamatta niihin. Lapset saattavat myös alkaa esimerkiksi keinuttaa itseään tai vastaavat kaikkiin kysymyksiin ”En tiedä” tai ”En muista”. (Emt., 104.) Samankaltaisia havaintoja on tehnyt myös Anette Bolin (2016) lasten toimijuutta verkostopalavereissa koskevassa tutkimuksessaan. Tutkimukseen osallistuneet lapset kertoivat, että hankalissa palaveritilanteissa kiinnittivät huomiota epäoleellisiin asioihin, kuten lampuun. Jotkut ratkaisivat tilanteet poistumalla niistä joko luvalla tai keksityn syyn perusteella. Toiset halusivat kuitenkin olla passiivisina läsnä palavereissa kuuntelemassa mitä asioistaan puhutaan. (Emt., 507–508.)

Bolin (2016) toteaa tutkimuksensa perusteella, että asiakkuudessa olevien lapsien toimijuus vaarantuu palavereissa. Lapset ovat kokeneet, että heidän mielipiteillään ei ole merkitystä, eivätkä aina saa edes puheenvuoroa. Erityisesti alle kymmenen vuotiaat lapset olivat kokeneet, että heidän roolinsa palavereissa on leikkiä tilassa olevilla leluilla sillä aikaa, kun viranomaiset keskustelevat vanhempien kanssa. Joskus aikuiset ovat puhuneet sellaisilla sanoilla ja termeillä, joita lapset eivät ole ymmärtäneet. Eräs tutkimukseen osallistunut nuori pohdiskeli palaverien merkitystä itselleen ja totesi että ei ole kovin suurta merkitystä sillä, mitä ammattilaiset palavereissa puhuvat. Suurempi merkitys on sillä, että miten he kuuntelevat. (Emt., 502–507.) Omassa tutkimuksessani lapsi sai aineistoni perusteella aktiivisen toimijan roolin ja hänen sanomilleen asioille annettiin suuri painoarvo. Lasta kannustettiin ilmaisemaan mielipiteensä.

Voin todeta, että tämän tutkimuksen perusteella sosiaalityöntekijät tunnistavat lapsen hyvinvointia varsin monipuolisesti. Tämän lisäksi lapsi osoittautui pääosin aktiiviseksi toimijaksi, vaikka toimijuus olikin usein pientä ja hiljaista. Lapsen antamalle tiedolle annettiin suuri merkitys.

9 POHDINTA

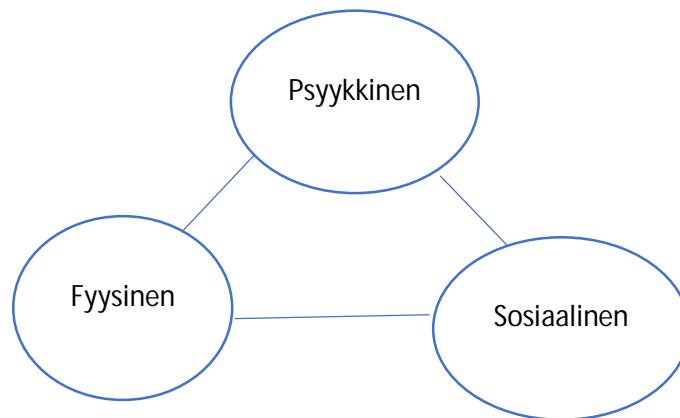
Kehysanalyysin mukaan ottaminen valitsemani teorian rinnalle oli erittäin hyvä ratkaisu. Tämä valinta edesauttoi minua lähestymään lapsen hyvinvointia huomattavasti laajemmalla näkökulmalla kuin mitä pelkkä teoria olisi mahdollistanut. Ilman kehysanalyysia välillisesti vaikuttavat kehykset olisivat jääneet tunnistamatta. Kehyksien etsiminen ja niiden löytäminen veivät tutkijan mielenkiintoiselle tutkimusmatkalle. Sain tutustua kehysten kautta useisiin sosiaalityössä keskeisiin teemoihin ja niiden teoreettiseen taustaan toimijuuden näkökulmasta. Aloitin tutkimuksen hyvinvointiin ja toimijuuteen perehtyen, mutta lopulta kurkistin myös vallan, tunteiden ja kulttuurienkin teoreettiseen maailmaan.

Tämä tutkimus vahvistaa entisestään ajatustani siitä, että lasten kuuleminen on lain hengen ja eettisten näkökulmien lisäksi erityisen merkityksellistä ja sitä ei voi ohittaa lastensuojelun kontekstissa. Lapsen kuuleminen vaatii osaamista, kuulevaa ja herkkää korvaa, huomioimista ja oman lapsikäsitteksen kirkastamista. Kuten Eskonenkin (2005) toteaa väitöskirjassaan, lapsen näkökulma ei ole tavoitettavissa ilman että lasta itseään kuullaan asiassa. Hän huomasi tutkimusta tehdessään, että hyvin pienikin lapsi osaa kertoa omalla tavallaan kokemuksistaan. (Emt., 2005, 64.) Myös Hurtig (2006, 183) huomasi omassa tutkimuksessaan, että lapsilla on paljon tietoa omastaan ja perheen tilanteesta ja he pystyvät ilmaisemaan erilaisia asioita, jos heille annetaan siihen mahdollisuus. Pidän tärkeänä, että kaikki lasten kanssa työskentelevät sosiaalityöntekijät saisivat koulutusta erityisesti pienten lasten kuulemiseen. Tällä hetkellä näyttäisi siltä, että varsinaisissa sosiaalityön opinnoissa se jää hyvin vähäiseksi. Osaamisen saaminen jää siis työntekijän oman aktiivisuuden ja työnantajan mahdollistaman lisäkoulutuksen varaan. On siis vaarana, että vaativa, mutta hyvin tärkeä, pienten lasten kuuleminen voidaan toteuttaa vähäisellä osaamisella.

Toiminnan ja toiminnallisuuden esiintymiseen vaikuttaa monet asiat. Aika ja paikka vaikuttavat, mutta myös vallitsevat olosuhteet, mahdollisuudet ja rajoitteet, vapaudet ja pakot sekä arvot ja normit. Lisäksi myös yksilölliset taustatekijät voivat vaikuttaa. (Niemelä 2006,70.) Lapsen olosuhteet ennen sijoituksen toteutumista ovat voineet olla varsin kaoottiset. Vaikeat olosuhteet eivät voi olla vaikuttamatta lapsen toiminnallisuuteen ja toimijuuteen. Sijoituksen aikana lapsi käy usein läpi kokemiaan asioita, mutta totuttelee myös uuteen ympäristöön ja

uusiin ihmisiin. Lapsen hyvinvointi on ollut uhattuna useasta eri näkökulmasta tarkasteltuna. Lapsen toimijuuden määrittelyssä erityisesti lastensuojelun kontekstissa on oltava varovainen, koska kyse on hyvin arkaluontoisista asioista ja muuttuvista tilanteista. Tutkimustani luettaessa on muistettava, että analyysini tulokset kertovat ainoastaan jonkun ajan ja hetken toimijuudesta. Tulokset eivät myöskään ole välttämättä yleistettävissä laajempaa otosta koskeviksi. Sen sijaan tutkimukseni voi antaa vihjeitä siitä, millaisiin asioihin sosiaalityössä kannattaa kiinnittää erityistä huomiota ja millaisia hyvinvoinnin ulottuvuuksia ylipäätään voi olla.

Kuten tutkimukseni osoittaa, sosiaalityöntekijät ottavat puheeksi osan hyvinvoinnin ulottuvuuksista. Niemelä aloitti teoriansa (Niemelä 2009,218) jäsentelyn kolmipallukkamallista, jossa ihminen ymmärretään psyykkiseksi, fyysiseksi ja sosiaalisesti kokonaisuudeksi. Mallin mukaan maailmaa ja ilmiöitä tarkastellaan kolmiulotteisesti. Kolmipallukkamallista johdatellen hän on jatkanut systeemiteoreettisen mallin kehittämistä. (Niemelä 2014, 363.)

KUVIO 7 Kolmipallukkamalli (Niemelä 2014, 363).

Kolmipallukkamalli osoittaa, että ihmisen hyvinvointi on kokonaisuus ja siihen vaikuttaa erilaiset asiat ja ilmiöt. Mallista on myös huomattavissa, miten eri pallukat vaikuttavat toisiinsa. Esimerkiksi henkilön fyysinen vamma voi aiheuttaa sosiaalisen elämän kapeutumista ja siitä seurauksena voi olla alakuloisuutta tai jopa masennusta. Ajattelen, että kolmipallukkamallin omaksuminen osaksi omaa ajattelua vie lapsen hyvinvoinnin, mutta myös pahoinvoinnin, tunnistamisen jo paljon pidemmälle. Luonnollisestikin koko systeemiteoreettisen mallin omaksuminen antaisi hyvinvoinnista erityisen laajan ja moniulotteisen kuvan, mutta arvelen kolmipallukkamallin olevan vähimmäisvaatimus ja helposti ymmärrettävissä.

Tilanteeseen, jossa lapsen hyvinvointia kartoitetaan, on mahdollista saada mallia systemaattisesti käyttämällä enemmän tietoa.

Marja Peltola ja Jenni Moisio (2017) totesivat lasten ja nuorten palveluja koskevassa tutkimuskatsauksessaan, että osallisuus edellyttää toimijuuden muotojen sekä toimijuuden rakenteellisten esteiden tunnistamista. Selvityksen tuloksien mukaan toimijuuden tunnistaminen ja huomioiminen edistävät osallisuutta palvelujärjestelmässä. (Emt., 45.) Omassa tutkimuksessa mielenkiinto kohdistuu lasten ja nuorten toimijuuden ulottuvuuksiin lastensuojelun kontekstissa. Aineisto huomioiden on kyse myös siitä, miten sosiaalityöntekijät tunnistavat toimijuutta ja miten puhuvat siitä. Olisi äärettömän mielenkiintoista jatkaa tutkimusta haastattelemalla samassa kontekstissa olevia asiakaslapsia ja nuoria, ja selvittää heidän puheensa esiin tulevaa toimijuutta ja millaiseksi he kokevat oman toimijuutensa. Näiden tutkimusten aineisto sekä tutkimustulokset yhdessä antaisivat syvempää näkökulmaa osallisuuden toteutumiseen lastensuojelun sijaishuollossa.

LÄHTEET

Alhanen, Kai (2014) Vaarantunut suojelevalta- tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116722/URN_ISBN_978-952-302-278-2.pdf?sequence=1 Luettu 14.2.2020.

Allardt, Erik (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo 1976.

Bandura, Albert (2001) Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective. Annual review of Psychology 2001:52, 1–26. Luettu 23.10.2019.

Bardy, Marjatta & Heino, Tarja (2013) Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin: Paniikista toivoon ja näköalat auki. Teoksessa Marjatta, Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimessä. 4. painos. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2013. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1 Luettu 5.1.2020.

Barkaman, Johanna & Ersta, Marianne (2020) Täysi-ikäisten kokemusasiantuntijoiden näkökulma (X-ketju). Teoksessa 101 kirjettä. Pesäpuu ry. <https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2020/02/101-kirjetta%CC%88-1.pdf> Luettu 15.3.2020.

Bolin, Anette (2016) Childrens´ s agency in interprofessional collaborative meetings in child welfare work. Child & Family Social Work 21 (4), 502-511. Luettu 13.9.2019.

Eriksson, Susan (2011) Lapsen etu ja moraalinen konflikti -miten FASD-diagnoosin saanut lapsi määritellään sosiaali- ja terveysalan ammattietiikassa. Teoksessa Suvi, Vaarla (toim.) Alkoholin vaurioittamat. Raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaikutukset lapsen elämään. Kehitysvammaliitto ry. 2011.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2014) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino 2014.

Eskonen, Inkeri (2005) Perheväkivalta lasten kertomana. Miten ja mitä lapset kertovat terapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta? Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. 2005. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/67528/951-44-6432-X.pdf?sequence=1> Luettu 6.2.2020.

From, Kristine (2010) ”Että sais olla lapsena toisten lasten joukossa” Substanttiivinen teoria erityistä tukea tarvitsevan lapsen toiminnallisesta osallistumisesta toimintaympäristöissään. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta. Jyväskylä 2010. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/22736/9789513938017.pdf> Luettu 6.2.2020.

Gjerstad, Eevastiina (2009) Valta kotikasvatuksessa. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 225.

Goffman, Erwing (1974). Frame analysis. An essay on the organization of experience. Boston: Northeastern University Press.

Gordon, Tuula (2005) Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa Anneli, Meurman-Solin & Ilkka, Pyysiäinen, (toim.) Ihmistieteen tänään. Helsingin yliopiston tutkijakollegium. Gaudeamus. 2005.

Günther, Kirsi (2015) Asiakasdokumentaatio arviointina mielenterveystyön arjessa. Tutkimus ammatillisesta kirjaamisesta. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampere 2015. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98096/978-951-44-9950-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Luettu 8.2.2020.

Heikkinen, Alpo (toim.) (2017) Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. 2017

Helavirta, Susanna (2011) Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere 2011. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66827/978-951-44-8604-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Luettu 6.2.2020.

Hirvilampi, Tuula (2015) Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136. Kelan tutkimusosasto. Helsinki 2015. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/154175/Tutkimuksia136.pdf> Luettu 20.1.2020.

Hokkanen, Liisa (2013) Asiakansalaisen toimijuus sosiaalityöllisessä asianajossa. Teoksessa Merja, Laitinen & Asta, Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Osuus-kunta Vastapaino 2013.

Honkasalo, Marja-Liisa (2013) Katveessa - Pieni toimijuus kriittisenä avauksena toiminnan teoriaan. Tiede & Edistys: Monitieteinen aikakauslehti. 38(2013):1. 42–61.

Hotari, Kaisa-Elina & Oranen, Mikko ja Pösö, Tarja (2013) Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Marjatta, Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimessä. 4. painos. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1 Luettu 6.2.2020.

Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Hannele, Forsberg & Aino, Ritala-Koskinen & Maritta, Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-kustannus. Juva 2006.

Huuskonen, Saila & Korpinen, Johanna & Pösö, Tarja & Ritala-Koskinen, Aino ja Vakari, Pertti (2010) Kolme polkua lastensuojelun organosatorisessa muistissa. Yhteiskunta-politiikka 6/2010. 650–658.

Hänninen, Kaija (2014) Kohtaamisen kokemuksia epävarmuuden näyttämöllä. Kokemuksellinen ensitieto vammaisen lapsen syntyessä. Stakes. Tutkimuksia 147. Akateeminen väitöskirja. 2014. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/78015/Tu147-Kohtaamisen-Kokemuksia.pdf?sequence=1> Luettu 16.2.2020.

Jokinen, Arja (2018) Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara ja Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus 2018.

Juhila, Kirsi (2018) Aika, paikka ja sosiaalityö. Vastapaino 2018.

Juvonen, Tuula (2015) Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten toimijuuden rakentuminen. Nuorisotutkimus 33 (2015): 3–4. 106–113.

Kaijanen, Milja & Koskenkorva Marjukka & Westlund, Onni (2020) 101 -kirjettä. Pesäpuu ry. 2020. <https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2020/02/101-kirjetta%CC%88-1.pdf> Luettu 15.3.2020.

Kallio, Kirsi Pauliina (2015) Ylisukupolvinen tunnustaminen lasten ja nuorten arkiympäristöissä. Teoksessa Jouni, Häkli & Kirsi Pauliina, Kallio & Riikka, Korkiamäki (toim.) Myönteinen tunnistaminen. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 90, Kenttä-sarja. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/myonteinen_tunnistaminen.pdf Luettu 6.1.2020.

Kallio, Kirsi Pauliina & Korkiamäki, Riikka & Häkli Jouni (2015) Myönteinen tunnistaminen -näkökulmia hyvinvoinnin edistämiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen. Teoksessa Jouni, Häkli & Kirsi Pauliina, Kallio & Riikka, Korkiamäki (toim.) Myönteinen tunnistaminen. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 90, Kenttä-sarja. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/myonteinen_tunnistaminen.pdf Luettu 6.1.2020.

Karisto, Antti (2016) Hyvinvointi ja vastavuoroisuus. Teoksessa Maritta, Törrönen & Kaija, Hänninen & Päivi, Jouttimäki & Tiina, Lehto-Lundén & Petra, Salovaara & Minna, Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus 2016.

Karlsson, Liisa (2005) Lapset tiedon ja kulttuurin tuottajina. Teoksessa Sakari, Hänninen & Jouko, Karjalainen & Tuukka, Lahti (toim.) Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. STAKES. Gummerus kirjapaino Oy. 2005.

Karlsson, Liisa (2012) Lapsinäkökulmaisen tutkimuksen ja toiminnan poluilla. Teoksessa Liisa, Karlsson & Reeli, Karimäki (toim.) Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 57. Jyväskylä 2012.

Kestilä, Sointu (2016) Nuoreksi aikuiseksi epävakaassa kasvuympäristössä. Nuorten kokemuksia arjessa selviytymisestä ja kasvuolosuhteista lastensuojelulapsena. Akateeminen väitöskirja. Oulun yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta. 2016. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526211961.pdf> Luettu 8.1.2020.

Kiili, Johanna (2008) Lasten osallistuminen, toimijuus ja koulu. Koulun yhteydessä toteutetun lapsiparlamenttitoiminnan tarkastelua. Kasvatus 1/2008, 50–62.

Kivistö, Mari (2014) Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen. Monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61789/Kivist%c3%b6_Mari_Ac-taE150_pdfA.pdf?sequence=2&isAllowed=y Luettu 8.1.2020.

Kivistö, Mari (2019) Sosiaalityön eettinen toimijuus digitalisaatiossa -esimerkkinä vammaissosiaalityö. Teoksessa Anneli Pohjola, Kempainen Tarja, Niskala Anna ja Nina Peronius (toim.) Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Vastapaino. Tallinna 2019.

Korkiamäki, Riikka (2015) Lasten ja nuorten arkisen toimijuuden tukeminen. Teoksessa Jouni, Häkli & Kirsi Pauliina, Kallio & Riikka, Korkiamäki (toim.) Myönteinen tunnistaminen. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisuja 90. 2015.

Kouvo, Antti & Räsänen, Pekka (2005) Sosiaalinen pääoma, elämäntilanne ja sosiodemografiset tekijät - käyttökelpoisia elämänlaadun ja hyvinvoinnin jäsennysperusteita? Janus vol. 13 (1), 21–38.

Känkänen, Päivi (2013) Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa -kohti tilaa ja kokemuksia. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalitieteiden laitos. THL, tutkimus 109/2013. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104494/URN_ISBN_978-952-245-911-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y Luettu 10.1.2020.

Könönen, Jukka (2015) Tilapäinen elämä, joustava työ: rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina. Akateeminen väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta / Yhteiskuntatieteiden laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-1661-7> Luettu 18.10.2019.

Kääriäinen, Aino (2006) Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Hannele, Forsberg & Aino, Ritala-Koskinen & Maritta, Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Koh- taamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-kustannus. Juva 2006.

Laakso, Riitta (2009) Arjen rutiinit ja yllätykset -etnografia lastenkotityössä. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Tampere 2009. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66529/978-951-44-7808-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Luettu 8.1.2020.

Lapsuuden ja nuoruuden etiikka sosiaali- ja terveysalalla. ETENE-julkaisuja 41. 2013. <https://etene.fi/documents/1429646/1555962/ETENE-julkaisuja+41+Lapsuuden+ja+nuoruuden+etiikka+sosiaali-+ja+terveysalalla.pdf/3e711c32-e950-4892-bf1b-ee8b9be55769/ETENE-julkaisuja+41+Lapsuuden+ja+nuoruuden+etiikka+sosiaali-+ja+terveysalalla.pdf.pdf> Luettu 4.1.2020.

Lehtinen, Anja-Riitta (2009) Lasten toiminta, toimintaresurssit ja toimijuus päiväkotiympäristössä. Teoksessa Leena, Alanen & Kirsti, Karila (toim.) Lapsuus, lapsuuden institootit ja lasten toiminta. Vastapaino Tampere 2009.

Lähteenmaa, Jaana (2010) Nuoret työttömät ja taistelu toimijuudesta. Työpoliittinen Aikakauskirja 4/ 2010.

Lähteenmaa, Jaana (2011) Nuoret työttömät ja yliviritetty toimijuus. Nuorisotutkimus 4/2011. 47-60.

Malin, Virpi (2012) Johtajasta tohtoriksi -osaajasta oppijaksi? Organisaatiossa oppimisen monta todellisuutta goffmanilaisena kehysanalyysinä. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopiston kaupparkeakoulu. Jyväskylä 2012.

Morrison, Fiona & Cree, Vivienne & Ruch, Gillian & Winter, Karen Michelle & Hadfield, Mark & Hallett, Sophie (2019) Containment: Exploring the concept of agency in children's statutory encounters with social workers. *Childhood*. Vol. 26 (1), 98-112.

- Niekka, Ilse (2010) Maahanmuuttajataustaiset lapset ja monikulttuurisuus lastensuojelun perhehoidossa. Taimikko-projekti: Pelastakaa Lapset ry, Perhehoitoliitto, Pesäpuu ry ja Yhteiset lapsemme ry. Pesäpuu ry, 2010. https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2018/03/taimikko_loppuraportti_2010.pdf Luettu 8.1.2020.
- Niemelä, Pauli (2006) Hyvinvoinnin käsite toiminnan teorian valossa. Teoksessa Pauli, Niemelä & Terho, Pursiainen (toim.) Hyvinvointi yhteiskuntapoliittisena tavoitteena. Professori Juhani Lauhinkarin juhlakirja. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia nro 62. Kuopion yliopisto 2006.
- Niemelä, Pauli (2008) Inhimillisen toiminnan teoria. Teoksessa Petteri, Niemi & Tuija, Kotiranta (toim.) Sosiaalialan normatiivinen perusta. Palmenia 2008.
- Niemelä, Pauli (2009) Ihmisen toiminnallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana. Teoksessa Mikko, Mäntysaari & Anneli, Pohjola & Tarja, Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. PS-kustannus 2009.
- Niemelä, Pauli (2014) Systemaattinen metodi ilmiöiden tarkastelussa -esimerkkinä systemaattinen ihmiskäsitys. Janus vol. 22 (4) 2014, 361-371.
- Niemelä, Pauli (2016) Hyvinvoinnin edistäminen sosiaalityön eetoksena. Teoksessa Maritta, Törrönen & Kaija, Hänninen & Päivi, Jouttimäki & Tiina, Lehto-Lundén & Petra, Salovaara & Minna, Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus 2016.
- Nisula, Leila (2011) Vuorovaikutuskulttuuri ja sen jäsentyminen maahanmuuttajien työllistämismenestyksessä. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta. 2011. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61761/Nisula_Doria_ActaE68.pdf?sequence=2&isAllowed=y Luettu 8.1.2020.
- Ohisalo, Maria (2017) Murusia hyvinvointivaltion pohjalla: leipäjonot, koettu hyvinvointi ja huono-osaisuus. Akateeminen väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden tiedekunta / Yhteiskuntatieteiden laitos.
- Ojuri, Auli (2004) Väkiältä naisen elämän varjoja -tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämäkulusta ja selviytymisestä. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta. 2004. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61731/Auli_Ojuri_v%C3%A4it%C3%B6skirja.pdf?sequence=1&isAllowed=y Luettu 8.2.2020.
- Oranen, Mikko (2008) Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. STM:n Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Ensi- ja turvakotien liitto ry. 2008.
- Peltola, Marja & Moisio, Jenni (2017) Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä. Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 112, Kenttä-sarja. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/aania_ja_aanettomytta_palvelukentilla.pdf Luettu 16.2.2020.

- Peräkylä, Anssi (1990) Kuoleman monet kasvot. Identiteetin tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa. Vastapaino 1990.
- Peräkylä, Anssi (2001) Erwing Goffman, Sosiaalisen vuorovaikutuksen rakenteet. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen ja Oili-Helena Ylijoki (toim.) Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä. Vastapaino 2001.
- Pohjola, Anneli (2019) Sosiaalityö yhteiskunnassa ja yhteiskunta sosiaalityössä. Teoksessa Anneli Pohjola, Kempainen Tarja, Niskala Anna ja Nina Peronius (toim.) Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Vastapaino. Tallinna 2019.
- Punna, Mari & Malinen, Kaisa ja Sevón, Eija ja Sihvonen, Sanna (2017) Kannattaako asiakkaan toimijuuden ja itseohjautuvuuden vahvistaminen. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2017: 54:155–158.
- Puroila, Anna-Maija (2002a) Erwing Goffmanin kehysanalyysi sosiaalisen todellisuuden jäsentäjänä. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 41. Rovaniemi 2002.
- Puroila, Anna-Maija (2002b) Kohtaamisia päiväkotiarjessa -kehysanalyttinen näkökulma varhaiskasvatustyöhön. Akateeminen väitöskirja. Kasvatustieteiden tiedekunta, Oulun yliopisto. Oulu 2002.
- Rainio, Anna Pauliina (2012) Vastarinnasta osallisuuteen -toimijaksi juonellisessa leikki-pedagogiikassa. Teoksessa Liisa, Karlsson & Reeli, Karimäki (toim.) Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatustieteen tutkimuksia 57. Jyväskylä 2012.
- Ricœur, Paul (2000) Tulkinnan teoria, diskurssi ja merkityksen lisä. Suomentanut Heikki Kujansivu. Tutkijaliitto. Helsinki 2000. Alkuteos: Interpretation Theory: Discourses and the Surplus of Meaning, 1976.
- Roose, Rudi & Mottart, Andre & Dejonckheere, Nele & van Nijnatten, Carol & De Bie, Maria (2009) Participatory social work and report writing. Child and Family Social Work 2009, 14. 322–330.
- Saari, Juho (2019) Hyvinvointivaltio eriarvoistuneessa yhteiskunnassa. Toimi-hankkeen selvityshenkilön raportti. Sosiaaliturva 2030. <https://vnk.fi/documents/10616/5698452/Selvityshenkil%C3%B6+Juho+Saaren+raportti+30.1.2019+-+Hyvinvointivaltio+eriarvoistuneessa+yhteiskunnassa/4d051e27-3c18-7647-90c7-fd87eff4d3b/Selvityshenkil%C3%B6+Juho+Saaren+raportti+30.1.2019+-+Hyvinvointivaltio+eriarvoistuneessa+yhteiskunnassa.pdf> Luettu 11.3.2020.
- Sauli, Hannele & Simpura, Jussi (2005) Hyvinvoinnin käsite pohjoismaisen tilastollisen elinolotutkimuksen historiassa. Janus 13(1), 5–20.
- Sirniö, Outi (2016) Constrained life chances. Intergenerational transmission of income in Finland. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalitieteiden laitos. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/165073/CONSTRAI.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Luettu 11.3.2020.

Simpson, Tiina (2019) ”Kerta kaikkiaan niiden suhde on niin välitön nyt”. Lasten läheisyydet ja suhdetyö läheisverkostosisjoituksessa sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Pro gradu. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta.
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/115966/SimpsonTiina.pdf?sequence=2&isAllowed=y> Luettu 11.1.2020.

Särkelä, Antti (2001) Välittäminen ammattina. Vastapaino, Tampere 2001.

Tanskanen, Antti O. (2014) Isovanhemmat, vanhempien lastenhankinta ja lasten hyvinvointi. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D60/2014. Väestöliitto. Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto. <https://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/4bd7c9e59d1cde82bb5089af1c3e5f85/1536494036/application/pdf/3674422/978-952-226-148-9.pdf> Luettu 18.10.2019.

Taskinen, Maiju (2016) Lapsen läheisyyden säätely sijaishuollossa. Pro gradu. Tampereen yliopisto, yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/99841/GRADU-1475828336.pdf?sequence=1> Luettu 11.1.2020.

Tulensalo, Hanna (2015) Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosiaalityössä. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus. Tampereen yliopisto. <https://tam-pub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98814/LISURI-1460708563.pdf?sequence=1> Luettu 16.11.2019.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf Luettu 11.1.2020.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi 2018.

Uramo, Maija (2016) Aikuinen, vanhempi ja arviointi. Sosiaalityön kehykset lastensuojelutarpeen arvioinnissa. Ammatillinen lisensiaatin tutkimus. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalityö- ja sosiaalisen elämän tutkimuskeskus. <https://kaks.fi/wp-content/uploads/2013/06/Maija-Uramo-AIKUINEN-VANHEMPI-JA-ARVIOINTI-Sosiaalityo%CC%88n-kehykset-lastensuojelutarpeen-arvioinnissa.pdf> Luettu 8.1.2020.

Vaarla, Suvi (2011a) Kolme unelmaa, Sonja ja hänen perhehoitoäitinsä. Teoksessa Suvi, Vaarla (toim.) Alkoholin vaurioittamat. Raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaikutukset lapsen elämään. Kehitysvammaliitto ry. 2011.

Vaarla, Suvi (2011b) Sisaren kertomus: Sofia. Teoksessa Suvi, Vaarla (toim.) Alkoholin vaurioittamat. Raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaikutukset lapsen elämään. Kehitysvammaliitto ry. 2011.

Muut lähteet

FSD. Tampereen yliopiston Tietoarkisto. Aila. <https://services.fsd.uta.fi/> Luettu 31.2.2020.

IFSW. International federation of social workers. Luettu 18.2.2020
<https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>

YK:n yleissopimus Lapsen oikeuksista. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf 12.2.2020.

Tampere Praksis. Lastensuojelun sijaishuolto ja lasten läheisverkot 2016[sähköinen tietoineisto]. Versio 1.0 (2017-12-13). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja].
https://services.fsd.uta.fi/catalogue/FSD3203?tab=summary&study_language=fi

Lait

Hallintolaki 434/2003. Annettu Helsingissä 6.6.2003. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>

Lastensuojelulaki 417/2007. Annettu Helsingissä 13.4.2007. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20070417>

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>